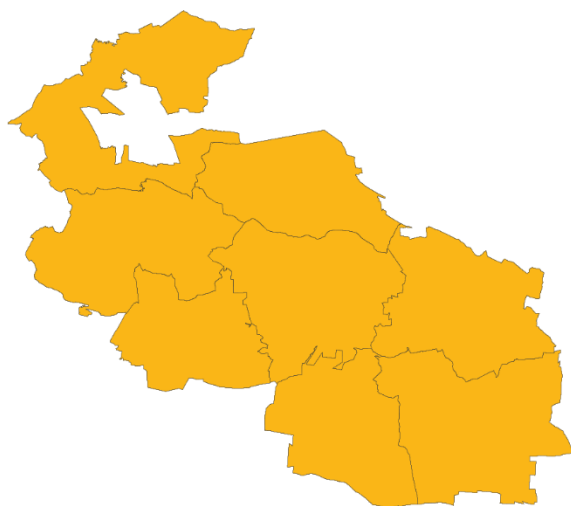


Strategia terytorialna 2022–2030+



**Partnerstwo
z obszaru Skierbieszowskiego
Parku Krajobrazowego**



GMINA
GRABOWIEC



GMINA
IZBICA



GMINA
KRAŚNICZYN



GMINA
KRASNYSTAW



GMINA
MIĄCZYN



GMINA
SITNO



GMINA
SKIERBIESZÓW



GMINA
STARY ZAMOŚĆ

Strategia terytorialna 2022–2030+

**Partnerstwo
z obszaru Skierbieszowskiego
Parku Krajobrazowego**



Raport diagnostyczny

Portret partnerstwa z obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego

Opracowanie

Związek Miast Polskich

Zespół autorski

Wojciech Kłosowski, Jacek Warda,

Kierownik projektu CWD

Jarosław Komża

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” poprzez bezpośrednie doradztwo ZMP w strategicznym planowaniu rozwoju 38 partnerstw samorządowych, ma na celu popularyzowanie idei partnerstwa międzysamorządowego, wzmocnienie zdolności gmin i powiatów do podejmowania przemyślanej i celowej współpracy oraz planowania kompleksowych przedsięwzięć aktywizujących potencjał obszaru partnerstwa i budujących jego rozwój.

Dzięki współpracy Związku Miast Polskich, samorządów lokalnych i regionalnych oraz Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, dla ponad 370 partnerskich gmin i powiatów z obszarów borykających się z problemami rozwojowymi przygotowywane są diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczo-przestrzennej, a następnie strategie terytorialne oraz pakiety przedsięwzięć podnoszące jakość życia mieszkańców.

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” realizowany jest w okresie od września 2020 do marca 2022 roku w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

2021 © Związek Miast Polskich

Skład Partnerstwa

1. Grabowiec
2. Izbica
3. Krasnystaw
4. Kraśniczyn
5. Miączyn
6. Sitno
7. Skierbieszów
8. Stary Zamość

Skład Rady Partnerstwa

1. **Edyta Gajowiak-Powroźnik** – Wójt Gminy Krasnystaw, Przewodnicząca Rady Partnerstwa,
2. **Ryszard Borowski** – Wójt Gminy Miączyn,
3. **Krzysztof Seń** – Wójt Gminy Sitno
4. **Monika Grzesiuk** – Wójt Gminy Kraśniczyn,
5. **Jerzy Lewczuk** – Wójt Gminy Izbica,
6. **Bartosz Popek** – Wójt Gminy Grabowiec,
7. **Waldemar Raczyński** – Wójt Gminy Stary Zamość,
8. **Stanisław Sokal** – Wójt Gminy Skierbieszów.

Skład Grupy Roboczej

1. **Stanisław Jędrusina** – Zastępca Wójta Gminy Skierbieszów, Koordynator Grupy Roboczej Partnerstwa,
2. **Edyta Gajowiak-Powroźnik**, Wójt Gminy Krasnystaw
3. **Monika Grzesiuk**, Wójt Gminy Kraśniczyn
4. **Robert Biały**, Gmina Stary Zamość
5. **Grzegorz Suchodolski**, Gmina Izbica
6. **Jolanta Jarosiewicz**, Gmina Miączyn
7. **Krzysztof Maluga**, Gmina Sitno
8. **Rafał Kodeniec**, Gmina Grabowiec
9. **Ewa Dziama-Kloc**, Gmina Skierbieszów

Spis treści

Nagłówek 1.....	7
1.1. Nagłówek 2.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
1.1.1. Nagłówek 3.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
1. Synteza diagnozy i założenia do strategii.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
2. Cele partnerstwa.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
3. Projekty	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
4. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
5. System monitoringu i oceny skuteczności realizacji strategii.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
6. Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
7. Źródła finansowania – potencjalne źródła finansowania dla poszczególnych projektów	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
2. Wykazy i spisy.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
2.1. Nota metodyczna	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
2.2. Spis rycin:	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
2.3. Spis tabel	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.



1. Synteza diagnozy i założenia do strategii

Obszerną diagnozę sytuacji w obszarze Partnerstwa zawarto w odrębnym opracowaniu pt. „Raport diagnostyczny. Portret Partnerstwa z Obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego”. Oto syntetyczne streszczenie wniosków z tej diagnozy.

1.1. Wnioski z analizy powiązań funkcjonalnych

1. Partnerstwo składa się z ośmiu gmin należących do dwóch odrębnych powiatów (pięć gmin do powiatu zamojskiego i trzy do powiatu krasnostawskiego) województwa lubelskiego. **To utrudnia planowanie projektów, w które powinny być zaangażowane powiaty.**
2. Kluczowym czynnikiem wiążącym gminy Partnerstwa jest ich **położenie na obszarze Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny.** Partnerstwo ma więc **wspólne wyzwania w zakresie rozwoju turystyki.**
3. **Partnerstwo składa się wyłącznie z gmin wiejskich i nie ma jednego, wyraźnie wiodącego ośrodka.**
4. Większość mieszkańców korzysta z licznych usług publicznych i rynkowych **poza obszarem Partnerstwa:** w Zamościu lub w Krasnymstawie, a układ powiązań jest wyraźnie dwubiegunowy (asymetryczny, z mocniejszym biegunem w Zamościu).
5. Istotną część usług – na przykład edukacyjnych, kulturalnych czy związanych z pracą wysokiej jakości – mieszkańcy zakupują w Lublinie, czy dalszych ośrodkach miejskich.
6. Z uwagi na **zbliżone problemy i zamierzenia strategiczne**, ciekawym, a nie eksplorowanym dotąd obszarem współpracy i **kierunkiem nowych powiązań może być pobliskie Partnerstwo Roztocze Środkowe**, złożone także z ośmiu gmin i usytuowane także w dwóch powiatach: tomaszowskim i lubaczowskim (woj. podkarpackie).

1.2. Kluczowe potencjały i bariery zidentyfikowane w diagnozie

1.2.1. Kluczowe potencjały Partnerstwa

1. Rolnictwo ma duże potencjalne możliwości rozwoju. Gleby na obszarze partnerstwa są bardzo dobre, choć użytki rolne są rozdrobnione a gospodarstwa niewielkie obszarowo i rozrzucone terytorialnie.
2. Kluczowym zasobem Partnerstwa jest **atrakcyjność krajobrazu Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego**: łagodne wzgórza Działów Grabowieckich pokryte rozdrobnionymi polami i zadrzewieniami.
3. **Turystyka rowerowa** ma na obszarze partnerstwa olbrzymi potencjał pod warunkiem pokrycia obszaru Partnerstwa siecią lokalnych dróg rowerowych, które rozprowadzą ruch turystyczny po całym Partnerstwie, a ich przebieg będzie powiązany z rozmieszczeniem lokalnych atrakcji i usług turystycznych.
4. **Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej** radykalnie podniosła jakość dostępnych połączeń internetowych. Zasadą jest, że o ile Internet dwa razy szybszy umożliwia tylko szybsze świadczenie usług dotychczasowych. O tyle internet dziesięciokrotnie szybszy umożliwia świadczenie nowej generacji usług. W partnerstwie jest obecnie „nadmiarowa przepustowość sieci” pozwalająca na korzystanie z technologii czwartej rewolucji przemysłowej. To drugi kluczowy zasób Partnerstwa.
5. Ilość słonecznych dni w roku **predestynuje ten teren do rozwoju fotowoltaiki**; to bardzo ważny potencjał obszaru.
6. **Tożsamość historyczna i edukacja o historii** tego terenu mają kluczowe znaczenie dla wytwarzania patriotyzmu lokalnego i dumy z miejsca zamieszkania. Wątek przeszłości arińskiej w Krupem, czy wątek dwóch prezydentów w Skierbieszowie nadają się do rozwinięcia lokalnej edukacji historyczno-tożsamościowej.
7. **Przeszłość historyczna może okazać się ważnym atraktorem turystycznym obszaru Partnerstwa**. Zabytki arianskie w Krupem, wątki historii XX-wiecznej jak powiązania dwóch prezydentów ze skierbieszowem, czy historia Grodów Czerwieńskich, która jest obecnie przedmiotem wielkich międzynarodowych badań archeologicznych, wszystko to a w przyszłości może przyciągnąć na obszar partnerstwa strumień turystów porównywalny z atrakcjami przyrodniczymi i wydłużyć sezon turystyczny podnosząc obroty w tej branży.

1.2.2. Kluczowe bariery rozwojowe Partnerstwa

- Nr 1. Turystyka – pomimo relatywnie dużego potencjału atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej – nie jest obecnie rozwinięta i nie przynosi oczekiwanej dochodowości.

- Nr 2. Tradycja przedsiębiorczości na obszarze Partnerstwa są przeciętne, co przekłada się obecnie na słabe wskaźniki przedsiębiorczości i stosunkowo niewielki odsetek młodzieży planującej założenie własnej firmy.
- Nr 3. W partnerstwie niska jest przeciętna wysokość płac. Jedną z przyczyn dla których wynagrodzenia mogą być utrzymywane na niskim poziomie jest obecność pracowników przyjeżdżających z Ukrainy. Dla przedsiębiorców to jest sytuacja dobra – niskie płace pozwalają przedsiębiorstwom osiągać wyższe zyski, ale z drugiej strony niskie wynagrodzenia są jednym z istotnych wyprawdzania się młodych ludzi z obszaru partnerstwa. Innym efektem tego samego zjawiska są duże dysproporcje dochodowe. Można się domyślać, że głównie są to między dochodami pracodawców a dochodami pracowników.
- Nr 4. Starzenie się społeczeństwa spowoduje stałe zmniejszanie się w najbliższych dziesięcioleciach liczby osób pracujących oraz zwiększenie się liczby osób wymagających wsparcia, asystentury i wreszcie – opieki. W szczególnie trudnej sytuacji są gminy Kraśniczyn i Grabowiec, ale problem dotyczy całego Partnerstwa.
- Nr 5. Partnerstwo podlega depopulacji nie tylko na skutek małej ilości urodzeń i dużej liczby zgonów, ale także wyprowadzania się młodych ludzi. Często wyjeżdżają oni w celu kontynuacji nauki i już nie wracają do rodzinnej miejscowości. Powodem tych wyprowadzek są także: słaba dostępność transportu publicznego, słaby dostęp do kultury, brak możliwości kształcenia się na poziomie wyższym bez opuszczania miejsca stałego zamieszkania.
- Nr 6. Szkoły z najmniejszą i nadal kurczącą się liczbą uczniów niedługo będą wymagały wygaszenia. Ich budynki będą wymagały znalezienia dla nich nowej funkcji.
- Nr 7. Gminy – pomimo znakomitego potencjału nasłonecznienia tego obszaru – ponoszą nadal duże koszty zakupu energii elektrycznej od dostawców energii i nie wykorzystują w pełni możliwości produkowania energii odnawialnej na własne potrzeby.

1.3. Determinanty potrzeb rozwojowych obszaru partnerstwa

1. Kluczowe wydaje się skupienie na szansach osobistej samorealizacji młodzieży. Powszechność chęć emigracji jest bardzo niepokojącym czynnikiem.
2. Turystyka wymaga po pierwsze wybudowania infrastruktury dostępności komunikacyjnej. Sieć tras rowerowych i konnych to właściwy kierunek.

3. Problem starzejącego się społeczeństwa może okazać się także szansą na rozwinięcie „Srebrnej Gospodarki” – usług związanych z dobrostanem seniorów.
4. Niezależność energetyczna gmin partnerstwa z obszaru SPK, która byłaby uzyskana przy pomocy rozwiązań neutralnych klimatycznie, to bardzo obiecujący kierunek działań.

1.4. Kluczowe wyzwania, kierunki strategicznej interwencji i współpracy

1. Pierwszym kluczowym wyzwaniem strategicznym obszaru Partnerstwa jest **przekształcenie obecnego potencjału turystycznego obszaru Partnerstwa w konkretne produkty turystyczne**. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:
 - a. Turystyka rowerowa powinna być rozwijana w sposób systemowy i zróżnicowany. Wówczas może ona stanowić szkielet dostępności do wszystkich atrakcji obszaru Partnerstwa.
 - b. Drugim co do ważności systemem tras turystycznych powinny być trasy turystyki konnej.
 - c. Przeszłość historyczna może okazać się ważnym elementem atrakcyjności turystycznej obszaru Partnerstwa.
 - d. Trzeba przemyśleć lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego Partnerstwa jako atraktora turystycznego; wkomponowanie go w szersze produkty turystyczne jest wyzwaniem.
 - e. Należy przebadать potencjał produktów lokalnych jako atraktorów turystycznych. Obecnie wydaje się, że produkty te nie są w ogóle wypromowane.
2. Drugim kluczowym wyzwaniem strategicznym obszaru Partnerstwa jest **Wzmocnienie pola szans indywidualnej samorealizacji dla młodzieży**. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:
 - a. Aby rozwinąć potencjały młodzieży i jej szanse na wykorzystanie własnych zdolności, należy gruntownie rozszerzyć lokalny system edukacji formalnej i różnorodność oferty edukacyjnej.
 - b. Należy zwiększyć wśród młodzieży kompetencje cyfrowe i technologiczne, kształtować postawy przedsiębiorczości i samostereowności, rozwinąć umiejętności społeczne, w tym umiejętność pracy w grupie i postawy liderские. Warto systemowo wykorzystać istniejące programy rozwoju tych potencjałów.

- c. Należy promować przedsiębiorstwa ekonomii społecznej dające młodym ludziom pierwsze zatrudnienie. W pobliskim Józefowie jest cała grupa takich przedsiębiorstw – jest więc skąd czerpać wzory..
- 3. Trzecim kluczowym wyzwaniem jest **starzenie się populacji mieszkańców** i związane z tym wyzwania w zakresie polityki senioralnej gmin partnerstwa. Jest to część problemu generalnej zmiany struktury demograficznej i kurczenia się liczby urodzin.
 - a. Właściwym kierunkiem jest wobec tego przekształcanie infrastruktury szkół (które już obecnie mogą nie mieć wystarczającej liczby uczniów) na infrastrukturę adresowaną dla seniorów i ich potrzeb.
 - b. Ważne są projekty aktywizacji środowiska seniorskiego. W tym kontekście należy wykorzystać i rozwinąć sieć aktywności Kół Gospodyń Wiejskich.
 - c. Istotną szansą aktywizacyjną jest koncepcja uruchomienia Uniwersytetu Ludowego, jako ośrodka podnoszenia wiedzy i kreowania aktywności.
 - d. Cenne mogą okazać się projekty związane z integracją międzypokoleniową, angażujące seniorów i młodzież.
- 4. Czwartym kluczowym wyzwaniem jest konieczność **zmniejszenia wydatków gmina partnerstwa na energię**. Istotne kierunki, to:
 - a. Ważne jest skupienie się na rozbudowie instalacji fotowoltaicznych (począwszy od instalacji na budynkach komunalnych) w celu wykorzystania lokalnych warunków nasłonecznienia i zmniejszenia bieżących kosztów utrzymania obiektów.
 - b. Należy też przeanalizować wątek budowania lokalnych biogazowni, oraz innych rozwiązań energetycznych opartych o przetwarzanie biomasy.
- 5. Piątym kluczowym wyzwaniem jest konieczność **aktywizacji społeczności lokalnych** gmin Partnerstwa. Istotne kierunki, to:
 - a. Potrzeba integracji i aktywizacji społeczności,
 - b. Potrzeba systemowego wsparcia organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej,
 - c. Potrzeba budowy i rozbudowy miejsc aktywności: świetlic, centrów, ośrodków kultury itp.
 - d. Potrzeba poprawy warunków dla rozwoju przedsiębiorczości wykorzystujących lokalne zasoby.
 - e. rozwój systemu bezpieczeństwa w oparciu o OSP.

- f. potrzeba edukacji kulturowej opartej na integracji mieszkańców Partnerstwa w oparciu o zasoby kulturowe, przyrodnicze i historyczne.
- g. Stworzenie programu szkoleń, kursów przygotowujących do uzyskania nowych uprawnień w prowadzeniu działalności gospodarczej,
- h. Zintegrowane usługi publiczne, w tym rozwinięta e-administracja.

2. Cele Partnerstwa

Cele strategiczne Partnerstwa z Obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego do 2030 roku wypracowano podczas warsztatów strategicznych z udziałem Rady Partnerstwa, Grupy roboczej i interesariuszy strategii w dniach:

- 8 czerwca w Skierbieszowie – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Turystyka”,
- 17 czerwca w Krasnymstawie – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Młodzież”,
- 24 czerwca w Kraśnicy – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Seniorzy”
- 1 lipca w Skierbieszowie – gdzie pracowano nad polem strategicznym zatytułowanym kierunkowo „Klimat”.

Na każdym z warsztatów przyjęto cel strategiczny w ramach danego pola strategicznego. W wyniku całego cyklu warsztatów została zaproponowana misja.

2.1. Misja Partnerstwa

Misja partnerstwa to jego cel nadrzędny, stanowiący przyczynę zawarcia partnerstwa i niezmienny w całym okresie jego trwania. Misja powinna być oparta o kluczowe wartości, wokół których zawiązało się i chce działać partnerstwo.

Misja Partnerstwa z Obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego brzmi:

**Wzmocnić społecznie i gospodarczo
obszar Partnerstwa**

Misja ta będzie stopniowo osiągana poprzez realizację **czterech celów strategicznych** i stworzone wokół nich cztery obszary koncentracji działań, w ramach których zostaną sformułowane projekty strategiczne i uzupełniające. Dwa z celów dotyczą wzmocnienia gospodarczego obszaru Partnerstwa a dwa – wzmocnienia społecznego.

2.2. Cele strategiczne Partnerstwa

Oto przyjęte cele strategiczne Partnerstwa:

- A. Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne;**
- B. Wzbogacić pole szans indywidualnej samorealizacji młodzieży z obszaru Partnerstwa;**
- C. Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku.**
- D. Zapewnić bezpieczeństwo energetyczne gminom partnerstwa w sposób przyjazny dla klimatu i środowiska oraz możliwie tani.**
- E. Zaktywizować lokalne społeczności**

Cel strategiczny A. **Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne**

■ **Komentarz do sformułowania celu:**

- Potencjał turystyczny (inaczej 'atrakcyjność turystyczna') danego obszaru to generująca potencjalne zainteresowanie przyjazdami turystycznymi na ten obszar suma trzech czynników:
 - walorów turystycznych (atrakcyjności przyrodniczej, kulturowej i specjalistycznej),
 - zagospodarowania turystycznego (usług, infrastruktury, informacji)
 - dostępności komunikacyjnej (możliwości dotarcia z zewnątrz oraz możliwości poruszania się po danym terenie).
- Produkt turystyczny, to ta część potencjału turystycznego, która została skutecznie skomercjalizowana: to suma wszystkich czynników (walorów, dóbr, towarów, usług), które motywują turystę do wydania pieniędzy w związku z podróżą i pobytem turystycznym na danym obszarze.

Partnerstwo z Obszaru Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego ma istotny potencjał turystyczny (atrakcyjność) ale składa się on niemal wyłącznie z walorów przyrodniczych, natomiast brakuje zagospodarowania turystycznego, dostępności komunikacyjnej, a także walorów innych niż przyrodnicze (na przykład kulturowych lub specjalistycznych).

■ **Problemy na jakie odpowiada cel.**

Cel strategiczny A odpowiada na zdefiniowany problem nr 1.: „Turystyka – pomimo relatywnie dużego potencjału atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej – nie jest obecnie rozwinięta i nie przynosi oczekiwanej dochodowości”.

■ Wykorzystywane potencjały obszaru

Cel strategiczny A wykorzystuje następujące zdiagnozowane potencjały:

- Kluczowym zasobem Partnerstwa jest atrakcyjność krajobrazu Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego: łagodne wzgórza Działów Grabowieckich pokryte rozdrobnionymi polami i zadrzewieniami.
- 3. Turystyka rowerowa ma na obszarze partnerstwa olbrzymi potencjał pod warunkiem pokrycia obszaru Partnerstwa siecią lokalnych dróg rowerowych, które rozprowadzą ruch turystyczny po całym Partnerstwie, a ich przebieg będzie powiązany z rozmieszczeniem lokalnych atrakcji i usług turystycznych.
- **Przeszłość historyczna może okazać się ważnym atraktorem turystycznym obszaru Partnerstwa.** Zabytki arianskie w Krupem, wątki historii XX-wiecznej jak powiązania dwóch prezydentów ze skierbieszowem, czy historia Grodów Czerwieńskich, która jest obecnie przedmiotem wielkich międzynarodowych badań archeologicznych, wszystko to a w przyszłości może przyciągnąć na obszar partnerstwa strumień turystów porównywalny z atrakcjami przyrodniczymi i wydłużyć sezon turystyczny podnosząc obroty w tej branży.

■ Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany

Cel strategiczny A jest powiązany z pierwszym kluczowym wyzwaniem strategicznym, w kontekście którego powinny być analizowane następujące kierunki działań.

- a. Turystyka rowerowa powinna być rozwijana w sposób systemowy i zróżnicowany. Wówczas może ona stanowić szkielet dostępności do wszystkich atrakcji obszaru Partnerstwa.
- b. Drugim co do ważności systemem tras turystycznych powinny być trasy turystyki konnej.
- c. Przeszłość historyczna może okazać się ważnym elementem atrakcyjności turystycznej obszaru Partnerstwa.
- d. Trzeba przemyśleć lepsze wykorzystanie potencjału przyrodniczego Partnerstwa jako atraktora turystycznego; wkomponowanie go w szersze produkty turystyczne jest wyzwaniem.
- e. Należy przebadать potencjał produktów lokalnych jako atraktorów turystycznych. Obecnie produkty te nie są w ogóle wypromowane.

■ Terytorialność celu

Cel strategiczny A dotyczy całego obszaru Partnerstwa, przy czym poszczególne projekty mogą być realizowane liniowo lub punktowo, natomiast rezultaty strategiczne i oddziaływania rozlewają się na cały obszar partnerstwa.

Cel strategiczny B. **Wzbogacić pole szans indywidualnej samorealizacji młodzieży z obszaru Partnerstwa**

■ **Komentarz do sformułowania celu:**

- Przez „indywidualną samorealizację” (*the individual self-actualisation*) w jakiejś grupie mieszkańców rozumiemy spełnienie przez każdą osobę z tej grupy swego osobistego potencjału, pełne rozwinięcie i wykorzystanie osobistych talentów i zdolności, zrealizowanie swoich możliwości rozwojowych. W teorii rozwoju lokalnego zakłada się, że w każdej społeczności lokalnej zsumowany potencjał indywidualnych talentów i zdolności jest zbliżony, natomiast społeczności obszarów zdegradowanych marnują większą część tego potencjału nie stwarzając swoim mieszkańcom szans na rozinięcie i urzeczywistnienie tego potencjału.
- Przez „pole szans” rozumiemy ogół dostępnych w danej społeczności ludzkich możliwości samorealizacji. Chodzi zarówno o ogół szans obiektywnych (takich, jak lokalna jakość kształcenia, dostępność infrastruktury i usług wspierających osobisty rozwój, dostępność transportowa czy ekonomiczna) jak i o ogół szans subiektywnych (takich, jak ciekawość poznawcza, postawa przedsiębiorcza i samostereowność, poziom wiary we własne siły, poziom i rodzaj kapitału społecznego w otoczeniu itd), ujęty z uwagi na trzy aspekty (cechy pola szans) równocześnie:
 - rozległość pola szans (zsumowaną ilość dostępnych szans),
 - złożoność pola szans (różnorodność rodzajową dostępnych szans),
 - równomierność pola szans (egalitarność rozkładu dostępnych szans).
- wzbogaceniem pola szans nazwiemy taką zmianę w obrębie trzech cech pola: rozległości, złożoności lub równomierności, wskutek której co najmniej jedna z tych cech nasila się i zarazem żadna inna nie słabnie. Wzbogacenie pola szans jest uważane za jeden z kluczowych czynników strategicznych rozwoju lokalnego, ponieważ potencjał indywidualnej samorealizacji poszczególnych mieszkańców jest na ogół najdotkliwiej marnowanym zasobem endogennym danej społeczności i jego deficyt odpowiada następnie za brak innych czynników rozwojowych (słabość lokalnej przedsiębiorczości, niskie przeciętne dochody, niską innowacyjność, łatwość opuszczania terenu).

■ **Problemy na jakie odpowiada cel.**

Cel strategiczny B odpowiada na dwa zdefiniowane problemy: nr 3 i 5:

- „W partnerstwie niska jest przeciętna wysokość płac. (...) niskie wynagrodzenia są jednym z istotnych wyprowadzania się młodych ludzi

z obszaru partnerstwa. Innym efektem tego samego zjawiska są duże dysproporcje dochodowe”.

- „Partnerstwo podlega depopulacji nie tylko na skutek małej ilości urodzeń i dużej liczby zgonów, ale także wyprowadzania się młodych ludzi. Często wyjeżdżają oni w celu kontynuacji nauki i już nie wracają do rodzinnej miejscowości. Powodem tych wyprowadzek są także: słaba dostępność transportu publicznego, słaby dostęp do kultury, brak możliwości kształcenia się na poziomie wyższym bez opuszczania miejsca stałego zamieszkania, brak pracy wysokiej jakości”.

■ **Wykorzystywane potencjały obszaru**

Cel strategiczny B wykorzystuje następujący zdiagnozowany potencjał:

- „Tożsamość historyczna i edukacja o historii tego terenu mają kluczowe znaczenie dla wytwarzania patriotyzmu lokalnego i dumy z miejsca zamieszkania. Wątek przeszłości ariańskiej w Krupem, czy wątek dwóch prezydentów w Skierbieszowie nadają się do rozwinięcia lokalnej edukacji historyczno-tożsamościowej”.

■ **Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany**

Cel strategiczny B jest powiązany z drugim kluczowym wyzwaniem strategicznym, w kontekście którego istotne są następujące kierunki działań:

1. Aby rozwinąć potencjały młodzieży i jej szanse na wykorzystanie własnych zdolności, należy gruntownie rozszerzyć lokalny system edukacji formalnej i różnorodność oferty edukacyjnej.
2. Należy zwiększyć wśród młodzieży kompetencje cyfrowe i technologiczne, kształtować postawy przedsiębiorczości i samostanowienia, rozwinąć umiejętności społeczne, w tym umiejętność pracy w grupie i postawy lidera. Warto systemowo wykorzystać istniejące programy rozwoju tych potencjałów.

■ **Terytorialność celu**

Cel strategiczny B dotyczy całego obszaru partnerstwa, przy czym poszczególne projekty mogą być realizowane punktowo, natomiast ich rezultaty strategiczne i oddziaływania rozlewają się na cały obszar partnerstwa.

Cel strategiczny C. Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku

■ **Komentarz do sformułowania celu:**

- Cel jest istotny w kontekście prognoz demograficznych, w świetle których w perspektywie tej strategii niemal co czwarty mieszkaniec obszaru partnerstwa będzie seniorem a w perspektywie 2050, do której trzeba przygotowywać się już dziś, odsetek seniorów w lokalnych społecznościach może przekroczyć 40% (przy 34% średnio w kraju).
- Przez „seniorów” rozumiemy tu osoby w wieku 65 lat i starsze, przy czym w lokalnej polityce senioralnej potrzebne jest zróżnicowane podejścia wobec potrzeb trzech grup wieku seniorskiego:
 - Seniorzy wcześnie to osoby do 75 roku życia, najczęściej nadal aktywne życiowo; tylko 30% tej grupy ma kłopoty zdrowotne utrudniające samodzielne funkcjonowanie.
 - Seniorzy dojrzały to osoby w przedziale od 76 do 85 roku życia; około 60% tej grupy ma kłopoty zdrowotne utrudniające samodzielne funkcjonowanie, więc wymaga selektywnego wsparcia, asystentury, a czasem opieki, w tym opieki instytucjonalnej. Jednak nadal 40% tej grupy potrzebuje aktywizacji lub utrzymania aktywności.
 - Seniorzy sędziwi to osoby powyżej 85 roku życia; około 90% tej grupy ma kłopoty zdrowotne utrudniające samodzielne funkcjonowanie, więc wymaga najczęściej opieki (w tym instytucjonalnej), a rzadziej – jedynie asystentury i wsparcia selektywnego.
- Przez „dobrostan” seniora rozumiemy sumę trzech czynników:
 - jego zdrowie fizyczne (somatyczne): brak chorób, odpowiedni zasób sił fizycznych, itd.,
 - jego zdrowie psychiczne: brak chorób i dolegliwości psychicznych,
 - jego włączenie społeczne: możliwość pełnego funkcjonowania społecznego.

Tak rozumiany dobrostan można utożsamiać ze ZDROWIEM w szerokim ujęciu: „Zdrowy jest ten, kto doznaje dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego” (definicja zdrowia WHO).

■ **Problemy na jakie odpowiada cel.**

Cel strategiczny C odpowiada na zdefiniowany problem nr 4:

- „Starzenie się społeczeństwa spowoduje (...) zwiększenie się liczby osób wymagających wsparcia, asystentury i wreszcie – opieki. W szczególnie trudnej sytuacji są gminy Kraśniczyn i Grabowiec, ale problem dotyczy całego Partnerstwa”.

■ Wykorzystywane potencjały obszaru

Cel strategiczny C wykorzystuje jako potencjał zjawisko, które było zdiagnozowane jako bariera rozwojowa nr 6, a mianowicie: „Szkoły z najmniejszą i nadal kurczącą się liczbą uczniów niedługo będą wymagały wygaszenia. Ich budynki będą wymagały znalezienia dla nich nowej funkcji”.

■ Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany

Cel strategiczny C jest powiązany z trzecim kluczowym wyzwaniem strategicznym: **starzenie się populacji mieszkańców**. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:

- przekształcanie infrastruktury szkół (które już obecnie mogą nie mieć wystarczającej liczby uczniów) na infrastrukturę adresowaną dla seniorów.
- projekty aktywizacji środowiska seniorskiego. W tym kontekście należy wykorzystać i rozwinąć sieć aktywności Kół Gospodyń Wiejskich.
- koncepcja uruchomienia Uniwersytetu Ludowego, jako ośrodka podnoszenia wiedzy i kreowania aktywności.
- projekty związane z integracją międzypokoleniową.

■ Terytorialność celu

Cel strategiczny C dotyczy całego obszaru partnerstwa, przy czym poszczególne projekty mogą być realizowane punktowo. W poszczególnych gminach Partnerstwa.

Cel strategiczny D. **Poprawić stan środowiska i ochrony klimatu w gminach Partnerstwa**

■ Komentarz do sformułowania celu:

- Kluczowym elementem ochrony klimatu będzie zapewnienie gminom Partnerstwa bezpieczeństwa energetycznego w sposób możliwie neutralny dla środowiska i klimatu. Przez „bezpieczeństwo energetyczne” gmin rozumiemy na tym etapie samowystarczalność energetyczną usług gminnych, a więc produkowanie na terenie Partnerstwa takiej sumarycznej ilości energii, aby w rezultacie świadczenie usług gminnych wiązało się z zerowymi kosztami energetycznymi. Wiąże się to nie tylko ze

zbilansowaniem energii wytworzonej i zużytej, ale z wytworzeniem takiej (niewielkiej) nadwyżki energii, której odsprzedaż do systemu energetycznego kraju pokryje koszty utrzymania lokalnego systemu energetycznego.

- Cel obejmuje także działania w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, likwidacji niskiej emisji, termomodernizacji, elektromobilności.

■ **Problemy na jakie odpowiada cel.**

Cel strategiczny D odpowiada na zdefiniowany problem nr 7: „Gminy – pomimo znakomitego potencjału nasłonecznienia tego obszaru – ponoszą nadal duże koszty zakupu energii elektrycznej od dostawców energii i nie wykorzystują w pełni możliwości produkowania energii odnawialnej na własne potrzeby”.

■ **Wykorzystywane potencjały obszaru**

Cel strategiczny D wykorzystuje następujący zdiagnozowany potencjał nr 5:

- **Ilość słonecznych dni w roku** predestynuje ten teren do rozwoju fotowoltaiki; to bardzo ważny potencjał obszaru.

■ **Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany**

Cel strategiczny D jest powiązany z czwartym kluczowym wyzwaniem strategicznym: „**rozwój nowoczesnej infrastruktury i poprawa jakości skomunikowania ze światem**”. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:

- a. Ważne jest skupienie się na rozbudowie instalacji fotowoltaicznych (począwszy od instalacji na budynkach komunalnych) w celu wykorzystania lokalnych warunków nasłonecznienia i zmniejszenia bieżących kosztów utrzymania obiektów.
- b. Należy też przeanalizować wątek budowania lokalnych biogazowni, oraz innych rozwiązań energetycznych opartych o przetwarzanie biomasy.
- c. Istotne są działania w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, ochrony powietrza, elektromobilności.

■ **Terytorialność celu**

Cel strategiczny D dotyczy całego obszaru partnerstwa, przy czym poszczególne rozwiązania techniczne będą – wobec niewprowadzenia na poziomie krajowym taryfy przesyłowej K dla klastrów energetycznych – realizowane punktowo dla uniknięcia przesyłów, natomiast audyt energetyczny, studia wykonalności

dokumentacje wykonawcze, oraz działania społeczno-edukacyjne i włączające społeczność będą realizowane wspólnie na całym obszarze partnerstwa.

Cel strategiczny E. Zaktywizować lokalne społeczności

■ **Komentarz do sformułowania celu:**

- Aktywność społeczna jest celem horyzontalnym, od którego zależy skuteczność realizacji pozostałych celów.

■ **Problemy na jakie odpowiada cel.**

Cel strategiczny E odpowiada na następujące zdefiniowane problemy:

3. W partnerstwie niska jest przeciętna wysokość płac (...).
4. Starzenie się społeczeństwa.
5. Partnerstwo podlega depopulacji nie tylko na skutek małej ilości urodzeń i dużej liczby zgonów, ale także wyprowadzania się młodych ludzi.

■ **Wykorzystywane potencjały obszaru**

Cel strategiczny E wykorzystuje pośrednio zdiagnozowane potencjały nr 6 i 7.:

■ **Wyzwania i kierunki, z którymi cel jest powiązany**

Cel strategiczny E jest powiązany z piątym kluczowym wyzwaniem strategicznym: „konieczność **aktywizacji społeczności lokalnych** gmin Partnerstwa”. W kontekście tego wyzwania powinny być analizowane następujące kierunki działań:

- d. Potrzeba integracji i aktywizacji społeczności,
- e. Potrzeba systemowego wsparcia organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej,
- f. Potrzeba budowy i rozbudowy miejsc aktywności: świetlic, centrów, ośrodków kultury itp.
- g. Potrzeba poprawy warunków dla Stworzenie programu szkoleń, kursów nowych uprawnień w prowadzeniu działalności gospodarczej,
- h. rozwoju przedsiębiorczości wykorzystujących lokalne zasoby.
- i. rozwój systemu bezpieczeństwa w oparciu o OSP.
- j. potrzeba edukacji kulturowej i integracji mieszkańców Partnerstwa w oparciu o zasoby kulturowe, przyrodnicze i historyczne.
- k. Zintegrowane usługi publiczne, w tym rozwinięta e-administracja.

■ **Terytorialność celu**

Cel strategiczny E dotyczy całego obszaru partnerstwa.

3. Projekty

Poniżej opisano zestaw projektów strategicznych i uzupełniających przyjęty przez Partnerstwo w chwili przyjmowania niniejszej strategii. Komitet Sterujący Strategii może uzupełniać poniższy zestaw projektów w trybie aktualizacji Strategii, w miarę pojawiania się nowych możliwości finansowania czy nowych możliwości wykonawczych. Dołączane projekty muszą być jednak każdorazowo zgodne z celami strategii i wynikać ze zdiagnozowanych problemów i potencjałów, a w przypadku dołączania nowych projektów strategicznych muszą być one w każdym przypadku zarówno partnerskie, jak i zintegrowane. Projekty niniejszej strategii – dla zachowania przejrzystości logicznej i ułatwienia czytania dokumentu – przyporządkowano do obszarów strategicznych. Nie będzie to jednak miało wpływu na system zarządzania ani monitorowania, w którym zarządzanymi całościami są projekty, monitorowanymi – projekty i cele, a ewaluowanymi – cele i misja całej strategii.

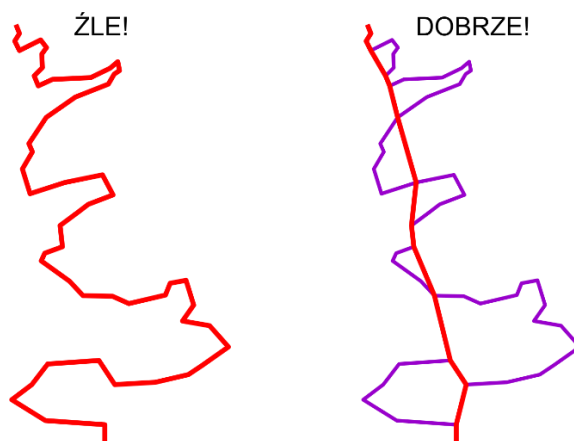
Obszar strategiczny A: TURYSTYKA

Projekt A.1. Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą

Tytuł:	Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą
Rodzaj:	Projekt strategiczny
Lider:	Gmina Skierbieszów
Partnerzy projektu:	• Pozostałe gminy Partnerstwa • Lokale Organizacje Turystyczne
Potrzeba realizacji projektu:	Turystyka rowerowa, jest rodzajem turystyki aktywnej o rosnącym znaczeniu. W „Standardach projektowych dla tras rowerowych województwa lubelskiego” czytamy: „Nie znamy odpowiedzi na pytanie, kim jest typowy turysta rowerowy w Polsce. Z tej racji musimy korzystać z wiedzy zagranicznej. Wg Austriackiej Organizacji Turystycznej przeciętny

turysta rowerowy ma wykształcenie i dochody znacznie wyższe od przeciętnych, wysoki status społeczny, wiek powyżej 50 lat i dziennie wydaje około 80 euro/osobę. Na szlaku wzdłuż Łąby turyści rowerowi wydawali w 2004 roku dziennie 62 euro/osobę. Z kolei w Szwajcarii większość przychodów (niemal 60%) pochodzi od turystów długodystansowych, którzy w populacji rowerzystów stanowią zaledwie 5%. W krajach UE odbywa się rocznie 2,3 mld wycieczek rowerowych w tym 20,4 mln podróży wielodniowych przynoszących ponad 44 mld € przychodów i zapewniających 525 tys. miejsc pracy”.

Jednocześnie dane polskie pokazują na **znaczny ruch rowerowy wzdłuż grzbietu Roztocza oraz zauważalny na osi Chełm – Zamość**, która to oś przechodzi przez obszar Partnerstwa, ale ruch generowany na tym kierunku nie ma zapewnionej odpowiedniej infrastruktury. Zgodnie z zasadą organizacji ruchu rowerowego, opisaną w standardach, drogi rowerowe dzielimy na drogi o znaczeniu krajowym, regionalnym oraz lokalnym, przy czym drogi krajowe powinny być tworzone w taki sposób, aby umożliwić możliwie jak najkrótszy przejazd między głównymi celami podróży.¹ Jednocześnie cały system powinien być formowany zgodnie z zasadą „kręgosłupa i ości”. Główne drogi powinny być możliwie prostokreślne, natomiast drogi boczne (regionalne) powinny zataczać pętle umożliwiające swobodny wybór organizacji wycieczek dodatkowych. Zasadę tą prezentuje rysunek zawarty w „Standardach projektowych..”

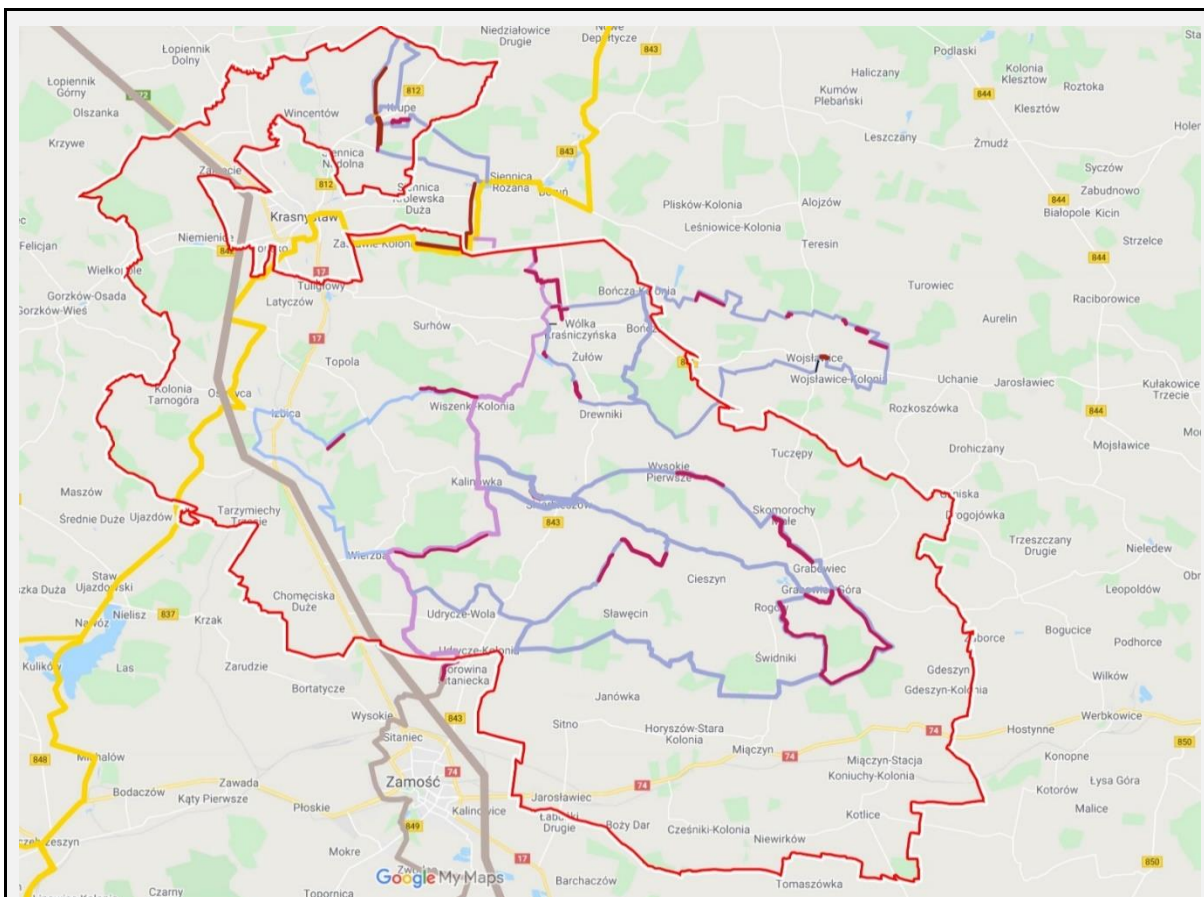


Źródło: „Standardy projektowe dla tras rowerowych woj. lubelskiego” s. 21

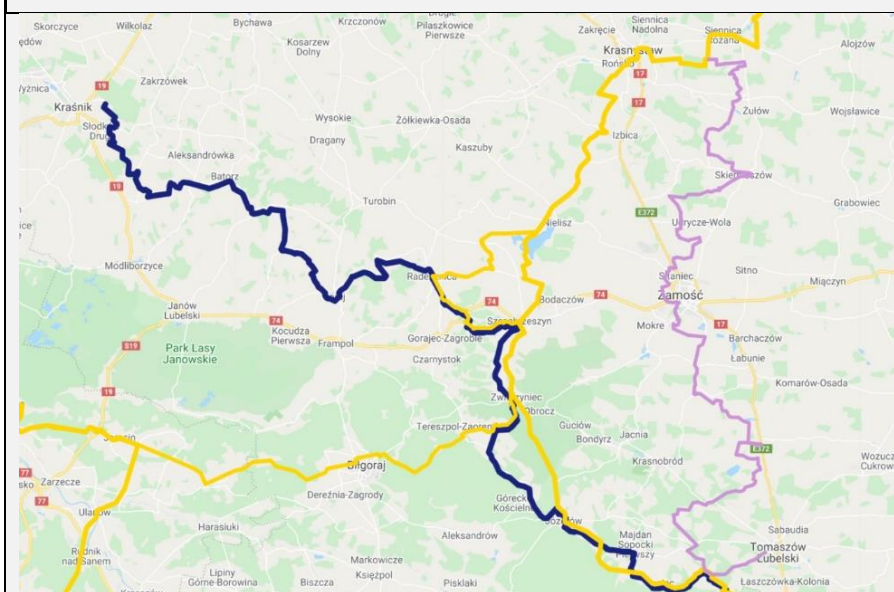
¹ Przykłady takich dróg to: Wiśłana Trasa Rowerowa czy przechodząca przez Lubelszczyznę trasa GreenVelo, do której „podłączony” ma być proponowana w strategii nowa droga główna.

	Projekt przewiduje kompleksowy system dróg rowerowych, obejmujący wszystkie trzy rodzaje dróg rowerowych, który będzie obsługiwał zarówno rowerzystów długodystansowych, jak też rowerzystów korzystających z pobytu na terenie gmin partnerstwa, a także ruch lokalny, generowany przez mieszkańców i rezydentów.
Odbiorcy projektu:	1. Turyści uprawiający turystykę rowerową, w tym w szczególności: a. Turyści jadący długodystansowo (korzystający głównie z przejazdu tranzytowego rowerową drogą krajową) b. Turyście korzystający z noclegów na terenie partnerstwa i korzystający z dróg regionalnych i lokalnych 2. Mieszkańcy, w tym w szczególności: a. Mieszkańcy – do codziennego przemieszczania się (dotyczy to szczególnie projektowanych dróg rowerowych lokalnych) b. Młodzież szkolna – dojazdy do szkół
Koncepcja projektu:	Istotą projektu jest wybudowanie (lub oznakowanie w terenie po drogach istniejących) sieci dróg rowerowych obejmujących całe partnerstwo, w tym: 1. Drogi rowerowej o znaczeniu krajowym nazywanej „Traktem Zamojskim” o długości 38,6 km (oznakowanej po drodze istniejącej) ; w tym drogi do wybudowania: 8,39 km; 2. Dróg głównych rowerowych o łącznej długości 182 km; w tym drogi do wybudowania: 35,62 km, pozostałe do oznakowania po drogach istniejących)² ; 3. Dróg lokalnych rowerowych o łącznej długości 54,75 km, w tym drogi do wybudowania 13,06 km, pozostałe do oznakowania po drogach istniejących; 4. Wybudowanie wiat spoczynkowych: 20 obiektów 5. Wybudowanie platform widokowych: 4 obiekty 6. Wybudowanie wież widokowych 4 obiekty

² Do tych wartości można dodać opcję rozwinięcia poza pętlę Kraśniczyńskiej aż do Wojsławic, co oznaczało by dodatkowe 37,6 km dróg regionalnych w tym 3,92 dróg do wybudowania



System dróg rowerowych (droga o znaczeniu krajowym i drogi o znaczeniu regionalnym) w granicach partnerstwa (czerwona linia). Oznaczenia barwne: kolor żółty – Green Velo . fioletowy – Trakt Zamojski (przebieg w granicach partnerstwa), niebieski – pętle dróg o znaczeniu regionalnym, bordowy – odcinki dróg konieczne do wykonania. Pętla wychodząca na Wojsławice (poza partnerstwo) nie jest wliczona w kilometrą realizacyjnego wariantu projektu w obecnej formie.

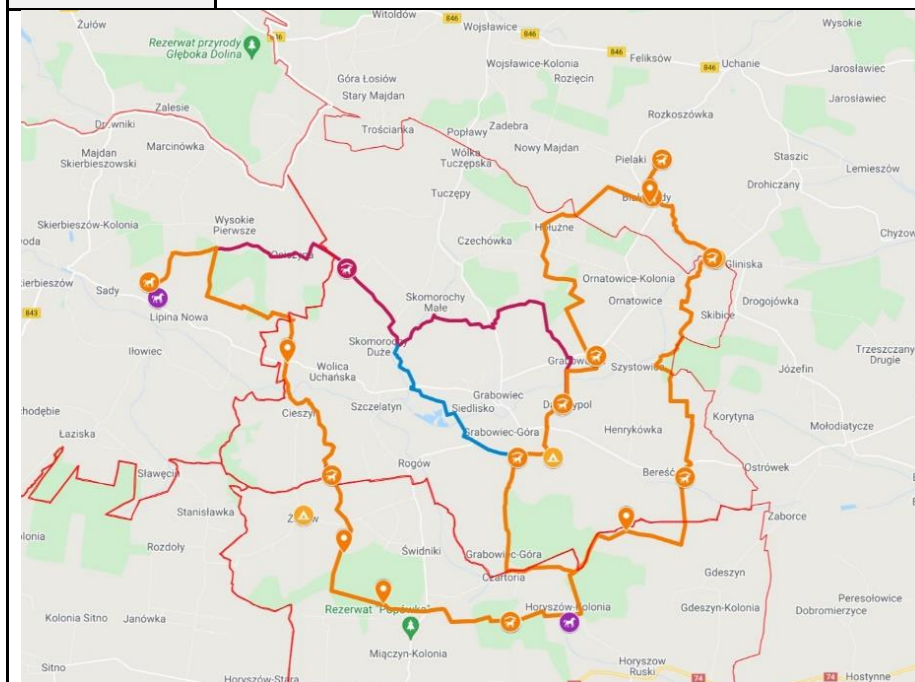


Nowo projektowana droga o znaczeniu krajowym (zaznaczona na fioletowo) pod nazwą „Trakt Zamojski” na tle pozostałych dróg krajowych: Centralnego Szlaku Rowerowego Rostocza (CSRR) w kolorze granatowym, oraz Szlaku Green Velo, zaznaczonego na żółto

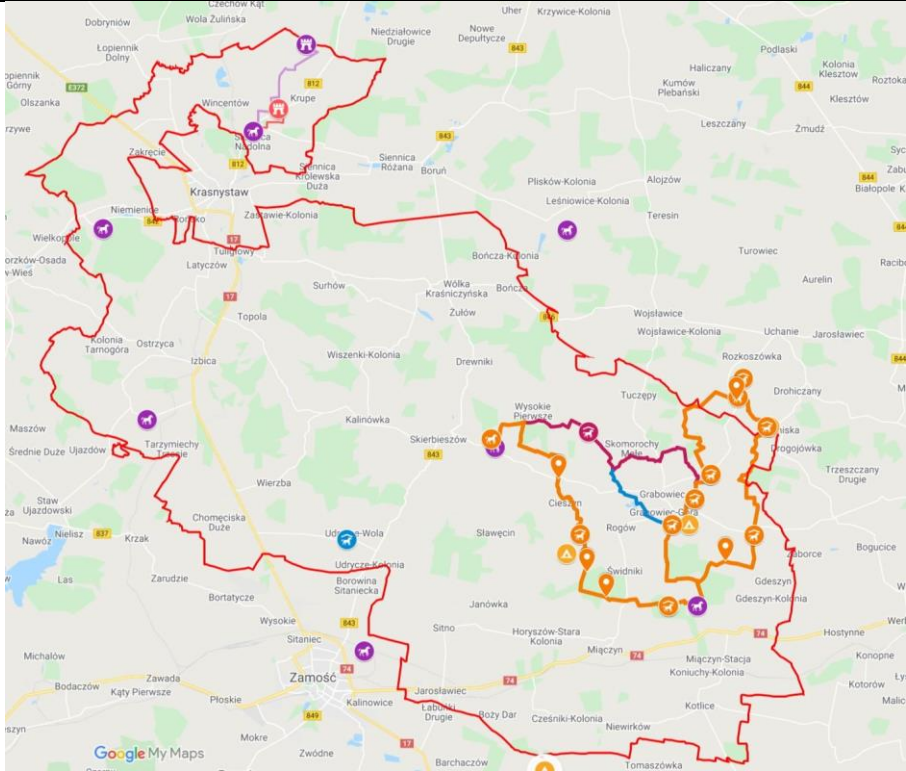
Zgodność z celami:	Projekt A.1. realizuje bezpośrednio cel strategiczny A: Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne. projekt pozwala wykorzystać potencjał krajobrazowy partnerstwa.
Terytorialny zasięg projektu	Projekt obejmuje wszystkie gminy partnerstwa.
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.2., A.3., A.4. i A.5.
Produkty i ich wskaźniki	- Wybudowanie 57,07 km ścieżki rowerowej wraz z oznakowaniem; wskaźnik procentowy długości dróg oddanych do użytkowania; wartość początkowa: 0 km = 0%, wartość referencyjna: 57,07 km = 100% - Oznakowanie 218,28 km dróg rowerowych po drogach istniejących. wskaźnik procentowy długości dróg oznakowanych; wartość początkowa: 0 km = 0%, wartość referencyjna: 218,28 km = 100% - Infrastruktura towarzysząca: 28 obiektów; wskaźnik procentowy zrealizowania całego zakresu planowanej infrastruktury (każde oddane do użytkowania miejsce postojowe = 2%, każda platforma widokowa = 6%, każda wieża widokowa = 9%); wartość początkowa: 0%, wartość referencyjna: 100%
Rezultaty bezpośrednie	Rezultatem jest możliwość podróżowania rowerami po drogach wybudowanych i oznakowanych trasach rowerowych. Wskaźnik rezultatu bezpośredniego: liczba turystów rowerowych rocznie (oszacowanie na podstawie logowań do popularnych aplikacji rowerowych). Wartość początkowa: pomiar w 2022 roku; wartość referencyjna: 250% wartości początkowej (dwu-i-półkrotny wzrost ruchu rowerowego)
Okres realizacji:	10.2021 – 12.2021: sporządzenie wstępnej analizy wykonalności; 01.2022 – 12.2022: przygotowanie dokumentacji wykonawczej; 01.2023 – 12.2024: faza inwestycyjna dla drogi krajowej; 01.2025 – 12.2026: faza inwestycyjna dla dróg regionalnych.

Projekt A.2. „Konno po kresach” – system tras dla rajdów konnych

Tytuł:	„Konno po kresach” – system tras dla rajdów konnych
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	• Przedsiębiorca lokalny, właściciel Stadniny „Kraina Kuhailana” • Gmina Grabowiec
Partnerzy projektu:	• Porozumienie przedsiębiorców prowadzących stadniny z obszaru partnerstwa oraz terenów przyległych; • Gminy: Skierbieszów i Miączyn, oraz Wojślawice
Odbiorcy projektu:	• Turyści zainteresowani turystyką konną; • Lokalni przedsiębiorcy organizatorzy turystyki konnej
Koncepcja projektu:	Projekt polega na wytyczeniu i oznakowaniu sieci tras rajdów konnych drogami gruntowymi, oraz wyznaczeniu miejsc zorganizowanych popasów. Mało już jest miejsc w Europie, a także w Polsce, gdzie można pojechać konno na kilkudniową wyprawę. Brakuje już mało przekształconych przez człowieka przestrzeni o naturalnych gruntowych drogach. Ta sytuacja jest szansą dla południowo-wschodniej części partnerstwa, który jest obszarem o bardzo naturalnym charakterze i niskim zaludnieniu. Rajdy konne były już organizowane na tym terenie.



Układ szlaków konnych na tle granic gmin. Jak widać zdecydowana większość projektowanych szlaków znajduje na obszarze gminy Grabowiec.

	Układ szlaków konnych na tle granicy obszaru partnerstwa
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Terytorialny zasięg projektu	Projekt tras konnych obejmuje przede wszystkim gminę Grabowiec, wychodząc jednak także na obszar gmin: Skierbieszów i Miączyn, oraz Wojsławice (poza partnerstwem).
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem A.1. „Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą”
Produkty i ich wskaźniki	Projekt jest specyficzny, ponieważ podstawowym zadaniem jest tu zabezpieczenie szlaków przed zmianą nawierzchni. Konie najchętniej poruszają się po gruncie. Zaplanowane szlaki konne nie powinny być zamieniane na drogi żwirowe ani asfaltowe. Docelowo to ograniczenie powinno być to zapisane w Studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz planach miejscowych. Obiektami wymagającymi wybudowania infrastruktury są miejsca popasów. Osoby jadące konno potrzebują – oprócz wiaty – z ławą i osłoną przed słońcem i deszczem – dodatkowo ogrodzonej przestrzeni, w którą można wpuszczać konie, aby swobodnie się pały, napiły i wypoczęły podczas przerwy w podróży. Zaprojektowane jest 15 takich

	miejsz , częściowo pokrywających się z lokalizacjami stadnin w których grupa konna będzie mogła zanoowaa. Produkty projektu, to: 1. Zabezpieczanie przebiegu na gruncie traktu konnego głównego o długości 69 km. 2. Zabezpieczanie przebiegu na gruncie traktu łącznikowego „Wygon Grabowiecki - Skomochy Małe” o długości 5,72 km. 3. Zabezpieczanie przebiegu na gruncie traktu łącznikowego „Grabowczyk - Lipina” o długości 16,4 km. 4. Budowa 15 miejsc na popasy (postoje grup konnych) System dróg konnych może być w przyszłości rozbudowywany. Wskaźniki produktu są binarne: TAK-NIE. Dla popasów produkt powstaje z chwilą odbioru infrastruktury. Dla tras – z chwilą wpisania ich do SUIKZP.
Rezultaty bezpośrednie	Rezultatem jest możliwość podróżowania konno po drogach gruntowych. Wskaźnik rezultatu bezpośredniego: liczba turystów konnych rocznie.

Projekt A.3. Szlak turystyczny śladami księdza Stefana Wyszyńskiego

Tytuł:	Szlak turystyczny śladami księdza Stefana Wyszyńskiego
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Fundacja Świętego Kiliana
Partnerzy projektu:	Gmina Skierbieszów
Odbiorcy projektu:	1. Turyści – uczestnicy turystyki pielgrzymkowej; 2. Młodzież szkolna z obszaru partnerstwa 3. Mieszkańcy Partnerstwa
Koncepcja projektu:	Projekt polega na gruntownym odnowieniu i wyposażeniu w nowe funkcje istniejącego dawniej szlaku turystycznego po miejscach związanych z

	osobą księdza Stefana Wyszyńskiego – późniejszego Prymasa Tysiąclecia. Planowane są następujące działania: 1. Wykonanie infrastruktury szlaku: nowe oznakowanie, odnowienie tablic, parkingi przy kapliczce w Marcinówce i kapliczce w Sławęcinie, miejsce do odpoczynku w okolicach połowy szlaku (ławeczki, stoły, zadaszenie), zagospodarowanie terenu przy Kapliczce Prymasa Wyszyńskiego (ławeczki, punkt informacji multimedialnej o Prymasie, oświetlenie terenu); 2. Opracowanie i wyprodukowanie materiałów promocyjnych: nowej mapy szlaku z danymi GPS, opisem, folderu szlaku, filmu promocyjnego szlaku; 3. Opracowanie harmonogramu cyklicznych imprez promujących szlak (rocznica wizytacji Skierbieszowskiej parafii, rocznica beatyfikacji, inne).
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Terytorialny zasięg projektu	Gmina Skierbieszów
Komplementarność	• Komplementarność z projektami A.1. A.2. i A.4.
Produkty i ich wskaźniki	• Produkt: infrastruktura szlaku; wskaźnik binarny TAK - NIE; • Produkt: materiały promocyjne; wskaźnik binarny TAK - NIE; • Produkt: kalendarium wydarzeń; wskaźnik binarny TAK - NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Rezultat: możliwość korzystania ze szlaku; wskaźnik: liczba odwiedzających rocznie; • Rezultat: możliwość poznania szlaku i odoży księdza Stefana Wyszyńskiego; wskaźnik: liczba rozdanych map i folderów, liczba wejść na film rocznie; • Rezultat: możliwość uczestniczenia w wydarzeniach; wskaźnik: liczba zsumowana uczestników wydarzeń rocznie.

Projekt A.4. Szlak rowerowy śladami bł. ks. Zygmunta Pisarskiego

Tytuł:	Szlak rowerowy śladami błogosławionego księdza Zygmunta Pisarskiego – patrona pojednania
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Stowarzyszenia Ku Dobru
Partnerzy projektu:	Gmina Skierbieszów
Odbiorcy projektu:	1. Turyści – uczestnicy turystyki pielgrzymkowej; 2. Młodzież szkolan z obszaru partnerstwa 3. Mieszkańcy Partnerstwa
Koncepcja projektu:	Projekt polega na wytyczeniu i zbudowaniu urządzeń Szlaku Pamięci bł. Ks. Z. Pisarskiego – trasy rowerowej. Przebieg szlaku wytyczają stacje: • Stacja I. Start z Izby Pamięci Błogosławionego przy ul. Żurka w Krasnymstawie: Krasnystaw – Surhów = 13 km • Stacja II. Kościół Matki Bożej i św. Łukasza w Surhowie. • Stacja III. Izba Pamięci bł. ks. prymasa Stefana Wyszyńskiego w Żuławie. Żułów — Las Baraniec = 2 km • Stacja IV. Kapliczka upamiętniająca spotkania ks. Wyszyńskiego z partyzantami w Lesie Baraniec. Las Baraniec — Skierbieszów = 7 km • Stacja V. Kościół w Skierbieszowie Skierbieszów — Grobowiec = 14 km • Stacja VI. Kościół w Grabowcu Grobowiec — Góra Grabowiecka = 2 km • Stacja VII. Góra Grabowiecka. Zbudowanie wiaty na odpoczynek. Punkt widokowy. Góra Grabowiecka — Gdeszyn = 16,5 km Stacja • VIII. Sanktuarium w Gdeszynie Zbudowanie małej turystycznej architektury na placu parafialnym . Obiektem towarzyszącym będzie izba pamięci patrona szlaku.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg teryt.	Gmina Skierbieszów

Komplemen- tarność	• Komplementarność z projektami A.1. A.2. i A.3.
Produkty i ich wskaźniki	• Produkt: infrastruktura szlaku; wskaźnik binarny TAK - NIE; • Produkt: izba pamięci; wskaźnik binarny TAK – NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Rezultat: możliwość korzystania ze szlaku; wskaźnik: liczba odwiedzających rocznie; • Rezultat: możliwość odwiedzenia izby pamięci; wskaźnik: liczba odwiedzających rocznie;

Projekt A.5. Zamek ariański w Krupem – ważny świadek historii Rzeczypospolitej

Tytuł:	Zamek ariański w Krupem – ważny świadek historii Rzeczypospolitej
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Krasnystaw
Partnerzy projektu:	Gmina Siennica Różana (poza partnerstwem – współpraca merytoryczna)
Odbiorcy projektu:	• Turyści zainteresowani turystyką kulturową i historyczną ; • Mieszkańcy, w szczególności młodzież.
Koncepcja projektu:	Celem projektu jest: • Częściowa odbudowa zamku ariańskiego w miejscowości Krupie w gminie Krasnystaw i zabezpieczenie pozostałej części zamku jako trwałej ruiny. • Utworzenie gminnej instytucji kultury gospodarującej powstałym obiektem, w tym – izbą pamięci ruchu ariańskiego w Polsce. • Renowacja grobowca ariańskiego w Krynicy. Uzasadnienie: Lubelszczyzna to obszar, gdzie w XVI wieku kształtował się polski język literacki a jednocześnie decydowała się ostateczna forma demokracji szlacheckiej. Tutaj tworzyli Biernat z Lublina, Sebastian Klonowic, Jan Kochanowski i Mikołaj Rej. Mikołaj Rej był w szczególności związany z okolicami Krasnegostawu. To założyciel pobliskiego miasta

	Rejowiec, a dom potomków Reja zachował się w pobliżu Zamku w Krupem. Sam zamek w Krupem był własnością podkomorzego chełmskiego Pawła Orzechowskiego, wybitnego arianina i patrioty. Nie bez znaczenia jest powiązana z zamkiem postać Mikołaj Sienickiego pochodzącego z pobliskiej Siennicy, mówcy sejmowego, przywódcy ruchu egzekucyjnego, dążącego do naprawy Rzeczypospolitej i wzmacniania struktur państwa. Można niewiele ryzykując postawić tezę, zamek w Krupem był niemyym świadkiem epoki 1580–1630, gdy Polska z europejskiej potęgi zaczęła się zamieniać w europejskiego karła, a właśnie w Krupem miał swój ośrodek jeden z najważniejszych ówczesnych ruchów ratowania Rzeczypospolitej.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Terytorialny zasięg projektu	• Gmin Krasnystaw. • Możliwa współpraca z gminą Siennica Różana – w zakresie upamiętnienia Mikołaj Sienickiego
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem A.1. „Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą” – zaprojektowana pętla rowerowa (droga regionalna) odbiegająca od Traktu Zamojskiego, ma skierować ruch turystów rowerowych na zamek w Krupem oraz do grobowca ariańskiego w Krynicy (prawdopodobnego miejsca spoczynku Pawła Orzechowskiego)
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Częściowo odbudowany i przywrócony o użytkowania zamek ariański w Krupem. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Utworzona gminna instytucja kultury gospodarująca zamkiem i izbą pamięci ruchu ariańskiego w Polsce. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Zrewaloryzowany grobowiec ariański w Krynicy. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość zwiedzania zrewaloryzowanych zabytków ariańskich; Wskaźnik: liczba turystów odwiedzających zamek w Krupem. Wartość początkowa: 0, wartość referencyjna: 6,5 tys osób rocznie.

Projekt A.6. Rozwój oraz poprawa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej

Tytuł:	Rozwój oraz poprawa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Turyści; • Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na: 1. Sporządzeniu analizy potrzeb w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej, jak przykładowo: miejsca postojowe (wiaty, ławki), skateparki, parki, trasy nordic-walking, wieże widokowe, wyciągi narciarskie, parki linowe, miejsca i place zabaw, tężnie itp. 2. Wybudowaniu takiej infrastruktury lub wyremontowaniu jej istniejących elementów, zgodnie z wynikami analizy.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	• Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.7., A.8., A.9., A.10., A.11., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Opracowanie eksperckie „Analizy potrzeb w zakresie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej”. Wskaźnik binarny TAK-NIE.

	Wybudowana lub wyremontowana infrastruktura wg wyników analizy. Wskaźniki – według wyników analizy.
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość korzystania z powstałej infrastruktury; Wskaźniki – według wyników analizy.

Projekt A.7. Budowa nowych oraz zagospodarowanie już istniejących zbiorników i cieków wodnych dla rekreacji i uprawiania turystyki

Tytuł:	Budowa nowych oraz zagospodarowanie już istniejących zbiorników i cieków wodnych dla rekreacji i uprawiania turystyki
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	- Turyści; - Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na: - Sporządzeniu analizy potrzeb w zakresie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej związanej z wodą, jak przykładowo: budowa nowych oraz zagospodarowanie już istniejących zbiorników i cieków wodnych, zagospodarowanie nabrzeży, utworzenie plaż, kąpielisk itp. itp. - Wybudowaniu takiej infrastruktury lub wyremontowaniu jej istniejących elementów, zgodnie z wynikami analizy.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	Cały obszar Partnerstwa

Komplemen- tarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.6., A.8., A.9., A.10., A.11., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Opracowanie eksperckie „Analiza potrzeb w zakresie infrastruktury turystycznej związanej z wodą”. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Wybudowana lub wyremontowana infrastruktura wg wyników analizy. Wskaźniki – według wyników analizy.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość korzystania z powstałej infrastruktury; Wskaźniki – według wyników analizy.

Projekt A.8. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej poprzez rozbudowę infrastruktury drogowej

Tytuł:	Zwiększenie dostępności komunikacyjnej poprzez rozbudowę infrastruktury drogowej
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Turyści; • Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na: 1. Sporządzeniu analizy potrzeb w zakresie infrastruktury drogowej zwiększającej dostępność turystyczną Partnerstwa, w tym między innymi: a. budowę parkingów. b. budowa chodników. c. budowa przystanków i peronów postojowych d. budowa mostów. itp.

	2. Wybudowaniu takiej infrastruktury lub wyremontowaniu jej istniejących elementów, zgodnie z wynikami analizy.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	• Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.6., A.7., A.9., A.10., A.11., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Opracowanie eksperckie „Analizy potrzeb w zakresie infrastruktury drogowej”. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Wybudowana lub wyremontowana infrastruktura wg wyników analizy. Wskaźniki – według wyników analizy.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość korzystania z powstałej infrastruktury; Wskaźniki – według wyników analizy.

Projekt A.9. Opracowanie wspólnej strategii rozwoju marki SPK

Tytuł:	Opracowanie wspólnej strategii rozwoju marki SPK
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Turyści; • Mieszkańcy.

Koncepcja projektu:	3. Projekt polega na opracowaniu wspólnej strategii rozwoju marki SPK wraz z działaniami promocyjno-marketingowymi dla obszaru Partnerstwa
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.7., A.8., A.10., A.11., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: Opracowana strategia. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość promowania obszaru Partnerstwa zgodnie ze spójną strategią. Wskaźnik binarny TAK-NIE.

Projekt A.10. Tworzenie atrakcji turystycznych wykorzystując walory kulturowe, przyrodnicze i historyczne obszaru Partnerstwa

Tytuł:	Tworzenie atrakcji turystycznych wykorzystując walory kulturowe, przyrodnicze i historyczne obszaru Partnerstwa
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	- Turyści; - Mieszkańcy.

Koncepcja projektu:	Projekt polega na: 1. Sporządzeniu analizy potrzeb w zakresie tworzenia na terenie Partnerstwa dodatkowych atrakcji turystycznych wzmacniających produkt turystyczny Partnerstwa, jak przykładowo: ścieżki edukacyjno-przyrodnicze, e-kioski tematyczne, gry terenowe, warsztaty, ogrody sensoryczne itp. itp. 2. Wybudowaniu takich obiektów lub zorganizowanie takich aktywności, zgodnie z wynikami analizy.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	• Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.6., A.7., A.8., A.9., A.11., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Opracowanie eksperckie „Analiza potrzeb w zakresie atraktorów turystycznych”. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Wybudowane obiekty oraz zorganizowane aktywności wg wyników analizy. Wskaźniki – według wyników analizy.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość korzystania z powstałych obiektów i aktywności; Wskaźniki – według wyników analizy.

Projekt A.11. Koordynacja działań w zakresie kultury

Tytuł:	Koordynacja działań w zakresie kultury
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów

Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Turyści; • Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na: • poprawie oferty kulturalnej poprzez stworzenie wspólnego kalendarza wydarzeń kulturalnych i wykorzystywanie go do tworzenia produktu turystycznego • rozwoju produktów regionalnych poprzez utworzenie Inkubatora Tradycji Regionu.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	• Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.6., A.7., A.8., A.9., A.10., A.12. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkty: • Wspólne kalendarium wydarzeń kulturalnych. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Utworzony Inkubator Tradycji Regionu. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość pełniejszego korzystania z wydarzeń kulturalnych w poszczególnych gminach Partnerstwa bez kolizji terminów. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Możliwość rozwijania produktów regionalnych dzięki aktywności Inkubatora. Wskaźnik binarny TAK-NIE.

Projekt A.12. Rozwój funkcji uzdrowiskowej partnerstwa poprzez utworzenie uzdrowiska

Tytuł:	Rozwój funkcji uzdrowiskowej partnerstwa poprzez utworzenie uzdrowiska
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Zainteresowane gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na : - Zbadaniu możliwości uzyskania przez Skierbieszów statusu uzdrowiska. - W przypadku pozytywnego wyniku badania – utworzeniu Uzdrowiska Skierbieszów.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4., A.5., A.6., A.7., A.8., A.9., A.10., A.11. i A.13.
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzenie uzdrowiska Skierbieszów. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość korzystania z szans rozwojowych związanych z funkcją uzdrowiskową. Wskaźnik binarny TAK-NIE.

Projekt A.13. Utworzenie Centrum Edukacji Ekologicznej

Tytuł:	Utworzenie Centrum Edukacji Ekologicznej
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Skierbieszowski Park Krajobrazowy. Partnerzy wspierający: pozostałe gminy partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Turyści; • Mieszkańcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na utworzeniu na terenie gminy Skierbieszów Centrum Edukacji Ekologicznej – jednostki organizacyjnej Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym A. „Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne”
Zasięg terytorialny	• Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektami: A.1., A.2.
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzenie Centrum. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość korzystania z usług Centrum Edukacji Ekologicznej; Wskaźnik binarny TAK-NIE.

Obszar strategiczny B: MŁODZIEŻ

Projekt B.1. Lokalny System Aktywnej Edukacji

Tytuł:	Lokalny System Aktywnej Edukacji – kształtowanie kompetencji kluczowych we współczesnym świecie
Rodzaj:	Projekt STRATEGICZNY
Lider:	Gmina Krasnystaw
Partnerzy projektu:	• Pozostałe gminy Partnerstwa • Zamość (miasto na prawach powiatu); • Powiat zamojski (ziemski); • Powiat krasnostawski. • Sąsiednie Partnerstwo Roztocze Środkowe – współpraca merytoryczna i wymiana doświadczeń.
Potrzeba realizacji projektu:	„Takie będą rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie” – te słowa Jana Zamojskiego mogłyby wystarczyć za uzasadnienie realizacji projektu. Stwierdzamy, że kluczowym zasobem endogenym Partnerstwa, niewykorzystywanym obecnie w sposób należyty, jest zasób potencjałów rozwojowych poszczególnych młodych mieszkańców: ich zdolności, ich potencjalnych umiejętności, które nigdy nie zostały rozwinięte z uwagi na niedoskonałości standardowego systemu edukacji. Należy zakładać że potencjał zdolności i możliwości rozwojowych poszczególnych młodych mieszkańców jest w każdej społeczności podobny. Natomiast bardzo różne jest wykorzystanie tego potencjału: olbrzymia część indywidualnych zdolności nie jest nigdy odkrywana, a inna część – pomimo jej ujawnienia w dzieciństwie i młodości – nie jest należycie rozwijana. W ten sposób lokalna społeczność traci potencjalnych przyszłych liderów, innowatorów, przedsiębiorców czy wykonawców pracy wysokiej jakości, którzy powinni stanowić w przyszłości grupę napędzającą rozwój lokalny i utrzymującą budżety gmin. Przebadanym zjawiskiem jest także łatwość trwałego opuszczania terenu, przez osoby, które nie czują osobistej identyfikacji z tożsamością kulturową i historyczną swojej „małej ojczyzny”. Poczucie dumy z własnej historii i zakorzenienia w lokalności mogłoby być jednym

	z czynników skłaniających młodych mieszkańców do powrotów w swoje strony rodzinne po uzyskaniu wykształcenia czy rozwinięciu biznesu. Wszystkie powyższe czynniki uzasadniają uruchomienie Lokalnego Systemu Aktywnej Edukacji.
Odbiorcy projektu:	1. Uczniowie i uczennice szkół podstawowych we wszystkich grupach wiekowych, oraz dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym; 2. Uczniowie szkół średnich i branżowych zamieszkali na obszarze partnerstwa; 3. Młodzi dorośli, którzy skończyli edukację szkolną; 4. Nauczyciele loklanych szkół i dyrektorzy tych szkół; 5. Inni wykonawcy modułów edukacyjnych: gminne instytucje kultury, biblioteki, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.
Koncepcja projektu:	Lokalny System Aktywnej Edukacji (LSAE) jest zintegrowanym programem edukacyjnym kształtującym kluczowe kompetencje poszukiwane w nowoczesnej gospodarce i we współczesnym świecie, w ramach którego każde dziecko i każdy młody człowiek w gminach Partnerstwa będzie miał okazję uczestnictwa – oprócz standardowego nauczania szkolnego – w dziesięciu aktywizujących modułach edukacyjnych, uczących go aktywności i pracy zespołowej, kształtujących ciekawość poznawczą, samosterowność i postawę przedsiębiorczą, kształtujących patriotyzm lokalny i dumę ze swojego terenu, uczących innowacyjności, pracy z najnowszą technologią i wysokich kompetencji cyfrowych. Istotną wartością LSAE jest uczestnictwo każdego ucznia w wielu modułach. Moduły składające się na LSAE, to: 1. Nauka funkcjonowania i pracy w grupie (metoda Klanzy) – moduł adresowany już do dzieci w wieku przedszkolnym i najmłodszych uczniów, rozwijający ich kompetencje społeczne, w tym umiejętność pracy zespołowej, nowoczesnymi metodami pedagogiki zabawy. 2. Kluby Młodych Odkrywców – moduł adresowany do uczniów szkół podstawowych, objęty patronatem Centrum Nauki Kopernik, uczący dzieci samodzielnego eksperymentowania ze zjawiskami przyrodniczymi, oraz rozwijający ich samosterowność, kompetencje pracy zespołowej i zdolności lidarskie.

	3. Młodzieżowe Kluby Robotyki – moduł adresowany do uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, rozwijający kompetencje robotyczne i mechatroniczne młodych ludzi, poprzez budowanie i programowanie robotów. 4. Biblioteka Doświadczeń (wcześniejsza nazwa modułu: „Repozytorium Doświadczeń”) – realizowany pod patronatem naukowym Instytutu Fizyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej moduł adresowany do uczniów szkół podstawowych, w ramach którego lokalne szkoły uzyskują możliwość pracy z uczniami na profesjonalnych akademickich urządzeniach do doświadczeń. 5. Program lokalnej edukacji historycznej „Korzenie” – moduł adresowany do uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, w ramach którego uczniowie poznają w atrakcyjny sposób bogactwo dziedzictwa historycznego własnego terenu. 6. Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo – moduł pod patronatem Fundacji Młodzieżowej Przedsiębiorczości, adresowany do uczniów szkół średnich, w którym uczniowie organizują i prowadzą w szkole realnie działającą firmę – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo. 7. Akademia Przyszłości: program wiedzy o świecie – moduł adresowany do uczniów szkół podstawowych (najstarszych klas) i szkół ponadpodstawowych, w ramach którego uczniowie poznają 16 jednostek dydaktycznych kształtujących ich wiedzę o zmianach współczesnego świata). 8. Zajęcia językowe wraz z utworzeniem pracowni językowej. 9. Zajęcia artystyczne wraz z utworzeniem pracowni artystycznej. 10. Program planowania kariery zawodowej SPADOCHRON – moduł pod patronatem Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych FISE, adresowany do uczniów ostatnich klas szkół średnich i podstawowych, w którym uczniowie zyskują umiejętność pogłębionego decydowania o swojej przyszłej drodze zawodowej. 11. Program wizyt studialnych uczniów w przedsiębiorstwach – moduł adresowany do uczniów ostatnich klas szkół podstawowych i średnich, w którym uczniowie praktycznie poznają przedsiębiorczość swego terenu poprzez wizyty w zakładach. 12. Kursy programowania dla młodych dorosłych – moduł w ramach międzynarodowej inicjatywy edukacyjnej Rails Girls i programów podobnych, adresowany do młodych dorosłych, w szczególności do
--	---

	kobiet, rozwijający ich wyższe kompetencje informatyczne (umiejętność programowania). Istotą LSAE jest skumulowane realizowanie wszystkich modułów jednocześnie na terenie całego Partnerstwa, jako palety wyboru dla ucznia i nauczyciela. LSAE ma stanowić sito wychwytyjące każdy osobisty potencjał ucznia, który warto rozwinąć.
Zgodność z celami:	Projekt jest bezpośrednią realizacją celu strategicznego B: „Wzbogacić pole szans indywidualnej samorealizacji młodzieży z obszaru Partnerstwa”
Okres realizacji:	10.2021 – 12.2021: sporządzenie wstępnej analizy wykonalności i ostateczny wybór wariantu operatorskiego. 01.2022 – 12.2030: etap wdrażania LSAE.
Terytorialny zasięg projektu	- Cały obszar partnerstwa, - sąsiednie miasta powiatowe, jako miejsce nauki uczniów z obszaru Partnerstwa w szkołach średnich i branżowych.
Komplementarność z innymi projektami	- Moduł 5 „Korzenie” jest komplementarny z projektami celu strategicznego A (wytwarza potencjał wiedzy u lokalnej historii jako podstawę organizaowania ciekawych usług dla turystów). - Moduł 7 „Akademia Przyszłości” zawiera powiązania z projektami obszaru strategicznego C (tworzy podstawy pod organizowanie partnerskich projektów młodzieżowo-senioralnych).
Produkty projektu i ich wskaźniki	Uruchomionych i utrzymywanych w kolejnych latach szkolnych wszystkich 10 modułów edukacyjnych. Wskaźnik binarny (TAK-NIE)
Rezultaty projektu i ich wskaźniki	Dostęp uczniów do kluczowych kompetencji poszukiwanych w nowoczesnej gospodarce. Wskaźnik – odsetek uczniów, którzy w danym roku <u>uczestniczyli w więcej niż jednym module programu</u>.

Projekt B.2. Przebudowa i modernizacja infrastruktury oświatowej i zakupy wyposażenia szkół

Tytuł:	Przebudowa i modernizacja infrastruktury oświatowej i zakupy wyposażenia szkół
---------------	--

Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmin Skierbieszów
Partnerzy projektu:	Pozostałe gminy Partnerstwa
Odbiorcy projektu:	• Młodzież gmin Partnerstwa. • Pozostali mieszkańcy gmin Partnerstwa jako korzystający z nowych funkcji w budykach szkolnych.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na przebudowie i modernizacji infrastruktury oświatowej, w tym – infrastruktury sportowej oraz uzupełnieniu wyposażenia szkół, z uwzględnieniem prognoz demograficznych i konieczności przeznaczania części infrastruktury szkolnej na nowe funkcje społeczne.
Zgodność z celami:	Projekt jest zgodny z celem strategicznym B. „Wzbogacić pole szans indywidualnej samorealizacji młodzieży z obszaru partnerstwa”
Zasięg terytorialny	Cały obszar Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem B.1.
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: 1. Sporządzona analiza potrzeb w zakresie infrastruktury edukacyjnej (w tym jej nowych funkcji) i wyposażenia szkół. Wskaźnik binarny TAK-NIE. 2. Zmodernizowana infrastruktura lub zakupione wyposażenie, zgodnie z wynikami analizy. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Możliwość korzystania ze zmodernizowanej infrastruktury i zakupionego wyposażenia. Wskaźnik – według analizy .

Obszar strategiczny C: SENIORZY

W obszarze strategicznym C zdecydowano się nie formułować projektu strategicznego. Poniższy projekt B.1. to projekt uzupełniający, ponieważ z uwagi na obowiązujące ramy prawne nie można było zapewnić charakteru partnerskiego w skali ponadgminnej. Projekt będzie realizowany przez poszczególne gminy na rzecz własnych mieszkańców, a integracja nastąpi jedynie poprzez wymianę doświadczeń.

Projekt C.1. Mieszkania chronione dla seniorów

Tytuł:	Mieszkania chronione dla seniorów
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Brak lidera; każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	• Zamość (miasto na prawach powiatu); • Powiat zamojski (ziemski); • Powiat krasnostawski.
Odbiorcy projektu:	Seniorzy wymagający wsparcia i opieki w formie zapewnienia pobytu całodobowego w mieszkaniu chronionym.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na utworzeniu w poszczególnych gminach zespołów mieszkań chronionych, w szczególności przy wykorzystaniu budynków po szkołach, które będą likwidowane w najbliższych latach z przyczyn demograficznych.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym C. „Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa

Komplemen- tarność	Projekt jest komplementarny z działaniami realizowanymi przez poszczególne gminy w ramach ich polityki społecznej
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzone i oddane do użytkowania mieszkania chronione. Wskaźnik: liczba miejsc organizacyjnych w mieszkaniach ogółem (narastająco).
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość korzystania przez seniorów wymagających wsparcia z miejsc w mieszkaniach chronionych. Wskaźnik: zsumowana liczba korzystających z miejsc w mieszkaniach chronionych rocznie.

Projekt C.2. Popularyzacja aktywnego stylu życia seniorów

Tytuł:	Popularyzacja aktywnego stylu życia seniorów
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Brak lidera; każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	Organizacje pozarządowe środowiska seniorskiego
Odbiorcy projektu:	Seniorzy (nie wymagający opieki całodobowej).
Koncepcja projektu:	Projekt polega na urządzaniu w gminach Partnerstwa przestrzeni publicznych przeznaczonych do wypoczynku i aktywności społecznej oraz rekreacji i uprawiania sportu (np. trasy nordic walking, parki, boiska sportowe, trasy spacerowe). Przewiduje się tworzenie miejsc spędzania czasu wolnego w miarę blisko miejsca zamieszkania poprzez organizację świetlic, budowę, modernizację i uzupełnienie infrastruktury rekreacyjnej; uporządkowanie, odnowienie i przystosowanie przestrzeni publicznych do pełnienia nowych funkcji w tym rekreacyjnych i integracyjnych.

Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym C. „Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem C.4., E.1., E.2. oraz z działaniami realizowanymi przez poszczególne gminy w ramach ich polityki społecznej
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzone i oddane do użytkowania mieszkania chronione. Wskaźnik: liczba miejsc organizacyjnych w mieszkaniach ogółem (narastająco).
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość korzystania przez seniorów wymagających wsparcia z miejsc w mieszkaniach chronionych. Wskaźnik: zsumowana liczba korzystających z miejsc w mieszkaniach chronionych rocznie.

Projekt C.4. Rozwinięcie w gminach Partnerstwa sieci klubów seniora.

Tytuł:	Rozwinięcie w gminach Partnerstwa sieci klubów seniora.
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	- Lider sieci KS – gmina Skierbieszów - Każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	Organizacje pozarządowe środowiska seniorskiego
Odbiorcy projektu:	Seniorzy (nie wymagający opieki całodobowej).

Koncepcja projektu:	Projekt polega na powołaniu w gminach Partnerstwa Klubów Seniora i zachęceniu ich do nawiązania sieciowej współpracy.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym C. „Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem C.3., E.1. i E.2.
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzone Kluby Seniora. Wskaźnik produktu: liczba gmin z działającymi klubami; wartość referencyjna = 8.
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość korzystania przez seniorów wymagających wsparcia z miejsc w mieszkaniach chronionych. Wskaźnik: zsumowana liczba korzystających z miejsc w mieszkaniach chronionych rocznie.

Obszar strategiczny D: KLIMAT i ŚRODOWISKO

Projekt D.1. Samowystarczalność energetyczna usług gminnych na obszarze Partnerstwa

Tytuł:	Samowystarczalność energetyczna usług gminnych na obszarze Partnerstwa
Rodzaj:	Strategiczny
Lider:	Program będzie miał trzech liderów, którymi będą spółdzielnie energetyczne istniejące i nowo utworzone na obszarze Partnerstwa.
Partnerzy projektu:	- Operatorzy systemu energetycznego - Podmioty zarządzające spółdzielniami

Potrzeba realizacji projektu:	Gminy Partnerstwa są gminami zmarginalizowanymi, są w trudnej sytuacji dochodowej i ważne jest dla nich ograniczanie kosztów świadczenia usług publicznych: komunalnych (jak oczyszczanie ścieków, dostarczanie wody i oświetlenie ulic), społecznych (w tym utrzymanie budynków szkół, instytucji kultury, obiektów sportowych i placówek pomocy społecznej). Oraz administracyjnych (w tym utrzymanie budynków administracji gminnej). Istotnym kosztem w tych wszystkich przypadkach jest koszt zakupu energii. Tymczasem znajdujemy się na terenie o największej liczbie dni słonecznych w skali Kraju. Za najbardziej przyjazne dla klimatu uważa się źródła odnawialne: słoneczne, wiatrowe oraz oparte o spalanie biogazu i biomasy. Jednak energetyka wiatrowa nie jest neutralna dla krajobrazu, a właśnie krajobraz jest jednym z kluczowych zasobów Partnerstwa, jeśli chodzi o atrakcyjność turystyczną. Stąd decyzja o rozwijaniu fotowoltaiki jako podstawy niezależności energetycznej oraz technologii biogazowych i spalania biomasy jako technologii pomocniczych.
Odbiorcy:	• Gminy Partnerstwa jako organizatorzy usług dla mieszkańców. • Mieszkańcy
Koncepcja projektu:	Istotą projektu jest lokalna produkcja energii elektrycznej, w oparciu przede wszystkim o fotowoltaikę i biogaz, która zapewni zerowy ekonomiczny bilans energii zużywanej przez usługi komunalne w skali Partnerstwa. Chodzi o taki stan docelowy, w którym Partnerstwo produkuje i konsumuje energię o takiej samej wartości, a więc nie musi ponosić kosztów zakupu energii z systemu energetycznego. Bilans taki w praktyce może polegać na produkowaniu większej ilości energii niż własne potrzeby energetyczne, bo energia może być sprzedawana do systemu po cenie niższej, niż cena zakupu. W przepływach w obie strony zbilansowane mają być więc wartości pieniężne a nie energetyczne. Elementem projektu będzie doradztwo dla mieszkańców w zakresie prosumenckiej modernizacji własnych gospodarstw. Elementem projektu będzie modernizacja oświetlenia ulicznego na energooszczędne. Dla projekt będzie sporządzana wstępna analiza wykonalności, która wyłoni optymalny wariant zrealizowania projektu. W obecnej koncepcji przewidywane jest instalowanie odrębnych instalacji w poszczególnych obiektach gminnych i zeroenergetyczność w skali każdego obiektu, przy minimalizacji konieczności przesyłó energii, co – wobec niewprowadzenia

	zapowiadanej od lat odrębnej taryfy przesyłowe K dla klastrów i spółdzielni energetycznych – jest nieopłacalne ekonomicznie). Przewiduje się w drugim etapie tworzenie systemów lokalnego magazynowania energii. Dodatkowo we wstępnej analizie wykonalności będą porównywane rozwiązania z włączeniem do lokalnego systemu energetycznego biogazowni, oraz elementów elektromobilności.
Zgodność z celami:	Projekt D1. jest zgodny z celem strategicznym D.: „Poprawić stan środowiska i ochrony klimatu w gminach Partnerstwa”
Okres realizacji:	• 10.2021 – 12.2021: sporządzenie wstępnej analizy wykonalności i ostateczny wybór wariantu operatorskiego. • 01.2022 – 12.2030: etap wdrażania – zależnie od wyników wstępnej analizy wykonalności.
Zasięg	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność z innymi projektami	Projekt jest komplementarny: • z projektami: A.1., A.2., A.3., A.4. i A.5. w zakresie zeroenergetyczności infrastruktury turystycznej; • z projektem B.1. i B.2. w zakresie zeroenergetyczności budynków szkolnych i innych obiektów realizacji projektu (gminne instytucje kultury itp.) • z projektem C.1. w zakresie zeroenergetyczności budynków, w których tworzone będą zespoły mieszkań chronionych.
Produkty projektu i ich wskaźniki	Produktem projektu będą instalacje fotowoltaiczne na obiektach gminnych uzupełnione lokalnymi magazynami energii oraz inne elementy lokalnej infrastruktury energetycznej, których uzasadnienie realizacji zostanie potwierdzone na etapie sporządzania wstępnej analizy wykonalności. Wskaźnikami będzie: • w odniesieniu do źródeł energii – moc zainstalowana w kilowatach • w odniesieniu do magazynów energii – pojemność energetyczna w kiloamperogodzinach przeliczeniowych;

	w odniesieniu do innych elementów systemu – właściwy parametr techniczny wskazany w analizie wykonalności przy uzasadnieniu wprowadzenia danego elementu.
Rezultaty bezpośrednie projektu i ich wskaźniki	możliwość pokrycia możliwie dużej części własnych potrzeb energetycznych przez lokalne źródła wytwórcze. Wskaźnik: odsetek zapotrzebowania rocznego pokryty ze źródeł własnych.

Projekt D.2. Poprawa stanu środowiska naturalnego w zakresie jakości powietrza, ochrony ziemi i ochrony wód

Tytuł:	Poprawa stanu środowiska naturalnego w zakresie jakości powietrza, ochrony powierzchni ziemi i ochrony wód.
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	- Lider sieci – gmina Skierbieszów - Każda z gmin realizuje działania na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	[brak partnerów]
Odbiorcy projektu:	Mieszkańcy obszaru Partnerstwa
Koncepcja projektu:	Projekt polega na zrealizowaniu w poszczególnych gminach Partnerstwa – według zdiagnozowanych potrzeb – działań w takich zakresach jak: - zaopatrzenie obszaru Partnerstwa w wodę: budowa, modernizacja sieci wodociągowo-kanalizacyjnej w tym budowa i modernizacja systemu oczyszczalni ścieków komunalnych i przydomowych, oraz modernizacji ujęć wody i wyposażeniu ich w zasilanie ze źródeł odnawialnych. - wzmocnienie systemu gospodarki odpadami w tym segregacji, a także – zbiórki i utylizacji odpadów azbestowych. - rozwój błękitnej i zielonej infrastruktury w tym retencji. - gazyfikacja terenów wiejskich, w szczególności w oparciu o biogaz.

Zgodność z celami:	Projekt D.2. jest zgodny z celem strategicznym D.: „Poprawić stan środowiska i ochrony klimatu w gminach Partnerstwa”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem D.1.
Produkty i ich wskaźniki	Zrealizowane działania – według stwierdzonych przez poszczególne gminy potrzeb.
Rezultaty bezpośrednie	Poprawa stanu środowiska (wskaźniki będą możliwe do opracowania po ustaleniu listy działań na podstawie zgłoszonych przez gminy potrzeb.

Projekt D.3. Utworzenie Centrum Wiedzy o OZE

Tytuł:	Utworzenie Centrum Wiedzy o OZE.
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Lider sieci – gmina Skierbieszów
Partnerzy projektu:	[brak partnerów]
Odbiorcy projektu:	Mieszkańcy obszaru Partnerstwa
Koncepcja projektu:	Projekt polega na stworzeniu w Skierbieszowie placówki, której zadaniem będzie edukacja i promocja działań w sferze ekologii i ochrony środowiska.
Zgodność z celami:	Projekt D.3. jest zgodny z celem strategicznym D.: „Poprawić stan środowiska i ochrony klimatu w gminach Partnerstwa”

Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem D.1. i D.2.
Produkty i ich wskaźniki	Zrealizowane działania: powstanie Centrum Wiedzy o OZE. Wskaźnik binarny: TAK-NIE
Rezultaty bezpośrednie	Dostęp mieszkańców do wiedzy o OZE, ochronie klimatu i środowiska. Wskaźnik: ilość korzystających rocznie. Wartość bazowa = 0. Wartość referencyjna = 800.

Obszar strategiczny E: Aktywizacja społeczeństwa

Projekt E.1. Utworzenie Uniwersytetu Ludowego

Tytuł:	Utworzenie Uniwersytetu Ludowego
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Gmina Skierbieszów
Partnerzy projektu:	- Zainteresowane gminy Partnerstwa - Organizacje pozarządowe
Odbiorcy projektu:	Dorośli mieszkańcy Partnerstwa.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na powołaniu na terenie Partnerstwa Uniwersytetu Ludowego z siedzibą w gminie Skierbieszów.

Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym E. „Zaktywizować lokalne społeczności”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	Projekt jest komplementarny z projektem C.3., C.4. i E.2.
Produkty i ich wskaźniki	Produkt: utworzony Uniwersytet Ludowy. Wskaźnik binarny TAK-NIE.
Rezultaty bezpośrednie	Możliwość uczestnictwa mieszkańców w różnorodnych aktywnościach Uniwersytetu Ludowego. Wskaźnik: liczba uczestników rocznie. Wartość bazowa = 0, wartość referencyjna = 600

Projekt E.2. System wsparcia organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej

Tytuł:	System wsparcia organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Brak lidera; każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	Organizacje pozarządowe
Odbiorcy projektu:	Dorośli mieszkańcy Partnerstwa.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na:

	• Przeanalizowaniu potrzeb NGO we współpracy z istniejącymi na obszarze Partnerstwa i zaproszonymi z zewnątrz organizacjami pozarządowymi; • Zrealizowani – zgodnie z wynikami „Analiza potrzeb NGO” – takich przedsięwzięć w gminach partnerstwa, jak przykładowo: stworzenie Centrum Integracji i Aktywności, przebudowa, modernizacja, remonty świetlic i remiz.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym E. „Zaktywizować lokalne społeczności”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	• Projekt jest komplementarny z projektem C.3., C.4. i E.1.
Produkty i ich wskaźniki	• Dokument: „Analiza potrzeb NGO”. Wskaźnik binarny TAK-NIE. • Zrealizowane przedsięwzięcia wynikające z „Analizy potrzeb NGO”. Wskaźniki będą określone w tym dokumencie.
Rezultaty bezpośrednie	• Rezultaty i ich wskaźniki będą określone w dokumencie: „Analiza potrzeb NGO”.

Projekt E.3. Stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości wykorzystujących lokalne zasoby

Tytuł:	Stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości wykorzystujących lokalne zasoby
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Brak lidera; każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	• Organizacje przedsiębiorców

Odbiorcy projektu:	• Przedsiębiorcy z obszaru Partnerstwa • mieszkańcy Partnerstwa – potencjalni przedsiębiorcy.
Koncepcja projektu:	Projekt polega na stworzenie programu szkoleń i kursów podnoszących kompetencje przedsiębiorców, w tym przygotowujących do uzyskania nowych uprawnień w prowadzeniu działalności gospodarczej.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym E. „Zaktywizować lokalne społeczności”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	• Projekt jest komplementarny z projektem E.1.
Produkty i ich wskaźniki	• Zrealizowane kursy i szkolenia wynikające z potrzeb przedsiębiorców. Wskaźnik binarny TAK – NIE.
Rezultaty bezpośrednie	• Rezultaty: możliwość uczestnictwa w kursach. Wskaźnik rezultatu – ilość uczestniczących rocznie. Wartość bazowa = 0, wartość referencyjna = 100.

Projekt E.4. Rozwój systemu bezpieczeństwa

Tytuł:	Rozwój systemu bezpieczeństwa
Rodzaj:	Projekt uzupełniający
Lider:	Brak lidera; każda z gmin partnerstwa realizuje działania projektu na rzecz własnych mieszkańców.
Partnerzy projektu:	• Ochotnicze Straże Pożarne
Odbiorcy projektu:	• Ochotnicze Straże Pożarne

Koncepcja projektu:	Projekt polega podniesieniu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa w zakresie przeciwdziałania zdarzeniom nagłym, w tym – skutkom zmian klimatycznych, w szczególności poprzez: • zakupy sprzętu ratowniczo-gaśniczego i specjalistycznego, • szkolenia, • remonty remiz OSP.
Zgodność z celami:	Projekt jest w pełni zgodny z celem strategicznym E. „Zaktywizować lokalne społeczności”
Terytorialny zasięg projektu	Obszar całego Partnerstwa
Komplementarność	• Projekt jest komplementarny z projektem E.2. w zakresie remontu remiz.
Produkty i ich wskaźniki	• Zrealizowane zakupy sprzętu ratowniczo-gaśniczego i specjalistycznego; wskaźniki – procentowe zrealizowanie planu zakupów. Wartość bazowa = 0, wartość referencyjna = 100%. • Zrealizowane szkolenia; wskaźniki – procentowe zrealizowanie planu szkoleń. Wartość bazowa = 0, wartość referencyjna = 100%. • Zrealizowane remonty remiz OSP; wskaźniki – procentowe zrealizowanie planu remontów. Wartość bazowa = 0, wartość referencyjna = 100%.
Rezultaty bezpośrednie	• Poniesienie potencjału organizacyjnego OSP. Wskaźnik: ocena ekspercka komendantów OSP (wywiady);m wzrost portencjału wyrażony procentowo. Wartość bazowa: 0%, wartość referencyjna: 8%.

4. Warunki i procedury obowiązujące w realizacji strategii

Strategia – z uwagi na przyjętą strukturę projektów i potrzebę zupełnie innej koordynacji w ramach każdego z nich – będzie zarządzania poprzez system z Komitetem Sterującym na poziomie całej strategii i odrębnymi systemami koordynatorskimi na poziomie każdego z projektów.

4.1. Komitet sterujący do spraw wdrażania strategii

Komitet sterujący do spraw wdrażania strategii stanowią Wójtowie gmin Partnerstwa. Komitet sterujący pracuje kolegialnie poprzez podejmowanie uchwał, odbywając zebrania nie rzadziej niż raz na pół roku. Przewodnictwo komitetu jest rotacyjne i zmienia się raz do roku, przy czym dąży się do tego, aby sprawowali je kolejno przedstawiciele wszystkich gmin.

4.1.1. Zadania Komitetu Sterującego

Komitet sterujący:

- podejmuje uchwały kierunkowe dotyczące wdrażania strategii, w tym uchwały wyznaczające kierunkowo działania Przewodniczącego,
- na wniosek lidera projektu powołuje koordynatora projektu strategicznego,
- przyjmuje półroczną informację z monitoringu realizacji poszczególnych projektów strategicznych i podejmuje uchwały wyznaczające kierunkowo działania Przewodniczącego,
- dokonuje ewaluacji etapowych strategii w wyznaczonych terminach, oraz ewaluacji końcowej,
- podejmuje decyzję o aktualizacji strategii,
- razie potrzeby podejmuje decyzję o instytucjonalizacji partnerstwa w innej formie (np. związku komunalnego, stowarzyszenia itd.) oraz podejmuje uchwałę w tym przedmiocie. W uchwale takiej Komitet wskazuje sposób kontynuacji jego zadań w nowo powstałej strukturze zarządczej.

Przewodniczący Komitetu Sterującego:

- koordynuje na poziomie całej strategii działania koordynatorów poszczególnych projektów strategicznych
- zbiera na bieżąco informację z postępów realizacji projektów w ramach systemu monitoringu i przekazuje Komitetowi krótką kwartalną informację o postępach wdrażania strategii.
- Przygotowuje dla Komitetu zbiorczy roczny raport z monitoringu wdrażania strategii.

Koszty działania Komitetu i Przewodniczącego pokrywa gmina, której przedstawiciel w danym roku przewodniczy Komitetowi.

4.2. Koordynatorzy projektów

Koordynator projektu strategicznego jest powoływany na wniosek lidera projektu przez Komitet sterujący. Koordynator projektu:

- Realizuje projekt zgodnie z zapisami niniejszej strategii,
- Koordynuje starania o pozyskanie środków na realizację projektu,
- Uzgadnia z partnerami projektu jego strukturę zarządczą, podział zadań i zasady zarządzania projektem, w tym zasady jego monitorowania.
- Przekazuje w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej niż raz na pół roku) informację o postępach realizacji projektu Przewodniczącemu Komitetu Sterującego
- Rozlicza projekt i dba o sprawozdawczość zewnętrzną z jego realizacji.
- W przypadku projektu wewnętrznie złożonego koordynator może podjąć decyzję o powołaniu koordynatorów niższego szczebla, odpowiedzialnych przykładowo za realizację wyodrębnionych merytorycznie podprojektów albo składowych projektu jednolitego realizowanych w poszczególnych gminach.

Koordynator projektu uzupełniającego jest powoływany przez gminę będącą jego liderem i wykonuje zadania analogiczne do opisanych powyżej.

Koszty koordynacji, w tym wynagrodzenie koordynatora, są kosztami projektu, chyba że rozwiązania takiego nie dopuszczają wewnętrzne zasady danego źródła finansowania. W takim przypadku sposób pokrywania kosztów koordynacji ustala Komitet Sterujący kierując się zasadą solidarnego i proporcjonalnego ponoszenia kosztów przez partnerów projektu.

5. System monitoringu i oceny skuteczności realizacji strategii

5.1. Wskaźniki realizacji strategii

Ostateczny system wskaźników zostanie przyjęty przez Komitet sterujący po wykonaniu wstępnych analiz wykonalności dla projektów strategicznych, które przesądzą o ich ostatecznym kształcie. Prezentowany poniżej system wskaźników jest przyjęty wstępnie, na etapie, w którym nie są znane ostateczne wyniki analiz wykonalności, więc nie jest też znany ostateczny kształt projektów, a jedynie ich postać wyjściowa, przed analizą wykonalności.

5.1.1. Wskaźniki produktów (WP)

Wskaźniki produktów w niniejszej strategii są przyjęte na poziomie poszczególnych projektów i będą wykorzystywane w procesie monitoringu. Poniższa tabela zestawia – wyłącznie w celu łatwiejszego czytania – wskaźniki produktu poszczególnych projektów strategicznych i uzupełniających. Wskaźniki te jednak – z uwagi na charakter projektów i ich produktów – nie sumują się w żaden sposób.

Tabela 1: Wskaźniki produktów projektów strategicznych

Projekt	Produkt/wskaźnik	Wartość	
		Bazowa	referencyjna
Projekt A.1. Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą	Wybudowanie 57,07 km ścieżki rowerowej wraz z oznakowaniem; wskaźnik: odsetek długości dróg oddanych do użytkowania;	0 km = 0%	57,07 km = 100%
	Oznakowanie 218,28 km dróg rowerowych po drogach istniejących. wskaźnik procentowy długości dróg oznakowanych;	0 km = 0%,	218,28 km = 100%
	Infrastruktura towarzysząca: 28 obiektów; wskaźnik procentowy zrealizowania całego zakresu planowanej infrastruktury (każde oddane do użytkowania miejsce	0%	100%

	postojowe = 2%, każda platforma widokowa = 6%, każda wieża widokowa = 9%); wartość początkowa: 0%, wartość referencyjna: 100%		
Projekt B.1. Lokalny System Aktywnej Edukacji	10 modułów edukacyjnych uruchomionych i utrzymywanych. Wskaźnik binarny (TAK-NIE)	NIE	TAK
Projekt D.1. Samowystarczalność energetyczna usług gminnych na obszarze Partnerstwa	Instalacje fotowoltaiczne na obiektach gminnych. Wskaźnik: moc zainstalowana w kilowatach	Wartości bazowe dla źródeł energii i referencyjne dla wszystkich trzech rodzajów produktów zostaną ustalone na etapie sporządzania audytu energetycznego.	
	lokalne magazyny energii. Wskaźnik: pojemność w kiloamperogodzinach		
	inne elementy lokalnej infrastruktury energetycznej. Wskaźnik: właściwy parametr techniczny wskazany w analizie wykonalności		

Opracowanie własne

5.1.1. Wskaźniki rezultatów bezpośrednich (WRB)

Wskaźniki rezultatu bezpośredniego (rezultatu poszczególnych projektów) mierzą korzystną zmianę sytuacji beneficjentów końcowych wywołaną zrealizowaniem projektu, lub jego etapu. Będą one wykorzystywane zarówno w procesie monitoringu, jak i w procesie ewaluacji.

Poniższa tabela zestawia – wyłącznie w celu łatwiejszego czytania – wskaźniki rezultatu poszczególnych projektów strategicznych. Wskaźniki te jednak – z uwagi na charakter projektów i ich produktów – nie sumują się.

Tabela 2: Wskaźniki rezultatu bezpośredniego poszczególnych projektów w Strategii

Projekt	Produkt/wskaźnik	Wartość	
		Bazowa	referencyjna
Projekt A.1. Sieć dróg rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą	Rezultatem jest możliwość podróżowania rowerami po drogach wybudowanych i oznakowanych trasach rowerowych. Wskaźnik rezultatu bezpośredniego: liczba turystów rowerowych rocznie (oszacowanie na podstawie logowań do popularnych aplikacji rowerowych).	Wartość początkowa: pomiar w 2022 roku;	wartość referencyjna 2030: 250% wartości początkowej (dwu-i-półkrotny wzrost)
Projekt B.1. Lokalny System Aktywnej Edukacji	Dostęp uczniów do kluczowych kompetencji poszukiwanych w nowoczesnej gospodarce. Wskaźnik – odsetek uczniów, którzy w danym roku uczestniczyli w więcej niż jednym module programu.	0	2030 – 75%
Projekt D.1. Samowystarczalność energetyczna usług gminnych...	Możliwość pokrycia możliwie dużej części własnych potrzeb energetycznych przez lokalne źródła wytwórcze. Wskaźnik: odsetek zapotrzebowania rocznego pokryty ze źródeł własnych.	0	2030: 100%

Opracowanie własne

5.1.2. Wskaźniki rezultatu strategicznego (RS)

Wskaźniki rezultatu strategicznego (RS) – to wskaźniki określające stopień osiągnięcia założonego **celu strategicznego**, wykorzystywane w ewaluacji.

Tabela 3: Wskaźniki rezultatu strategicznego poszczególnych celów Strategii

Cel strategiczny	Rezultat strategiczny/wskaźnik	Wartość	
		bazowa	referencyjna
A. Przekształcić istniejące potencjały turystyczne Partnerstwa w produkty turystyczne;	Zwiększenie strumienia przyjazdów turystycznych jako miara atrakcyjności produktów turystycznych. Wartość bazowa będzie zbadana w roku 2022	2022 = 100%	2030: 250%
B. Wzbogacić pole szans indywidualnej samorealizacji młodzieży z obszaru Partnerstwa;	Odsetek uczniów, którzy faktycznie skorzystali z bogatszego pola szans biorąc udział w co najmniej dwóch różnych modułach LSAE	2021 = 0%	2030 = 75%
C. Zapewnić dobrostan seniorom z obszaru partnerstwa poprzez wspieranie ich aktywności oraz usługi społeczne zorganizowane po ludzku.	Odsetek seniorów, którzy uzyskali miejsce w mieszkaniu chronionym w ogólnej liczbie ubiegających się o takie miejsce.	2022: badanie stanu faktycznego zapotrzebowania	2030: 90%
D. Zapewnić bezpieczeństwo energetyczne gminom partnerstwa w sposób przyjazny dla klimatu i możliwie tani.	Odsetek zapotrzebowania energetycznego usług gminnych pokrytych energią z własnych źródeł odnawialnych:	2022: wartość ustali audyt energetyczny	2030: 100%

Opracowanie własne

5.2. Monitorowanie procesu wdrażania strategii

Monitorowanie wdrażania strategii to obserwowanie w czasie rzeczywistym procesu realizacji projektów i powstawania w ich ramach produktów.

Monitorowanie polega na systematycznym zbieraniu i przetwarzaniu danych opisujących postęp realizacji projektów strategicznych i uzupełniających i skupia się przede wszystkim na terminowości realizacji zadań i osiągnięcia produktów w zaplanowanych terminach. Tak rozumiany monitoring spełnia także rolę systemu wczesnego ostrzegania o ewentualnych nieprawidłowościach. Oto planowana struktura monitoringu:

- Każdy projekt strategiczny i każdy projekt uzupełniający mają wewnętrzną strukturę zarządzania, na szczycie której stoi koordynator projektu.
- Wewnętrzna struktura monitorowania projektu jest ustalana przez koordynatora z partnerami projektu i jest decyzją operacyjną a nie strategiczną. Z punktu widzenia strategii istotne jest jedynie, aby koordynator projektu otrzymywał pełną wiedzę o przebiegu wdrażania projektu i terminowości realizacji zadań w rytmie nie rzadszym niż 1 miesiąc.
- Koordynatorzy projektów przekazują w rytmie miesięcznym (lub innym uzgodnionym, jednak nie rzadziej, niż raz na 6 miesięcy) krótką syntetyczną informację o przebiegu wdrażania projektów przewodniczącemu Komitetu Sterującego.
- Raz na pół roku koordynatorzy projektów sporządzają pisemny raport z realizacji projektu w danym półroczu. W raporcie główną informacją jest terminowość realizacji projektu w stosunku do założonego harmonogramu. Dodatkową informacją może być rzeczowe zaawansowanie projektu wyrażone procentowo (jako odsetek wykonanych prac, w wyniku których ma powstać produkt). Jeżeli projekt wytwarza więcej niż jeden produkt, można raportować ich zaawansowanie oddzielnie.
- Przewodniczący Komitetu sterującego przedstawia Komitetowi dwukrotnie w roku zbiorczy krótki raport o realizacji strategii, będący syntetycznym streszczeniem raportów koordynatorów.
- Komitet sterujący może na podstawie raportów z monitoringu zalecić przewodniczącemu kierunkowe działania korygujące lub naprawcze.

5.3. Ocena (ewaluacja) stopnia osiągnięcia celów strategicznych

Ewaluacja strategii będzie dokonywana na zakończenie każdego dwuletniego etapu jej wdrażania. Ponieważ rok 2022 będzie rokiem uruchamiania przedsięwzięć strategicznych, a pierwszym rokiem pełnej funkcjonalności strategii będzie w praktyce rok 2023, ewaluacje są zaplanowane na:

- Grudzień 2024 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2026 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2028 (ewaluacja etapowa);
- Grudzień 2030 (ewaluacja końcowa).

Przedmiotem każdej z tych ewaluacji będzie co do zasady stopień:

1. osiągnięcia rezultatów bezpośrednich (skuteczności realizowania projektów)
2. osiągnięcia rezultatów strategicznych (skuteczności osiągnięcia celów).

6. Opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych

6.1. Partycypacja społeczna na etapie przygotowywania strategii

Partycypacja społeczna na etapie tworzenia strategii była realizowana w kryzysowych warunkach pandemii, więc działania włączające mieszkańców były ograniczone do działań możliwych w tych warunkach faktycznych i prawnych.

- Poszczególne cele strategii były wypracowywane i przyjmowane na warsztatach strategicznych z udziałem interesariuszy (ograniczonymi warunkami pandemicznymi);
- Także projekty strategiczne były wypracowywane i przyjmowane na warsztatach z udziałem interesariuszy (również w tym przypadku z ograniczeniami wynikającymi z warunków pandemicznych);
- Ustalenia z warsztatów były dodatkowo weryfikowane przez rozległe konsultacje w terenie z bezpośrednimi z interesariuszami, w tym z przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi..
- Kilka rozwiązań było testowanych poprzez przedsięwzięcia warsztatowe z grupami interesariuszy, wizyty studyjne, wizje terenowe i dużą liczbę rozmów indywidualnych, także poprzez kanały zdalne.
- Dokument strategii został przed przyjęciem przez Radę Partnerstwa poddany konsultacjom społecznym.

6.2. Partycypacja społeczna na etapie realizacji strategii

- Szczegółowe mechanizmy planowanego włączenia w proces wdrażania strategii podmiotów, o których mowa w projekcie Umowy Partnerstwa, będą opublikowane po dokonaniu wstępnych analiz wykonalności dla trzech projektów strategicznych, ponieważ obecnie w żadnym z tych projektów nie jest ostatecznie przesądzona struktura wykonawcza. Wolą partnerstwa jest jednak szerokie zaangażowanie w realizację wszystkich projektów mieszkańców i innych lokalnych interesariuszy, w szczególności przedsiębiorców i organizacji pozarządowych.

- Przy Komitecie Sterującym do spraw Strategii powołana zostanie Społeczna Rada Strategii, w skład której przedstawiciele każdej z gmin powołają trzy osoby reprezentujące środowiska społeczne i gospodarcze, przy czym wśród przedstawicieli społecznych gminy powinny delegować do rady po co najmniej jednym przedstawicielu społeczności seniorskiej i co najmniej jednym przedstawicielu młodzieży. Rada społeczna jest ciałem doradczym Komitetu Sterującego i Przewodniczącego.

6.3. Partycypacja społeczna na etapie oceny efektów strategii

W ewaluacjach etapowych na koniec 2024, 2026 i 2028 roku, oraz w ewaluacji Końcowej na koniec 2030 r. zostanie uwzględniony udział mieszkańców, w tym:

- Udział Rady Społecznej w samej procedurze tworzenia raportu ewaluacyjnego;
- badania ankietowe mieszkańców lub ich grup na temat oceny procesów, które zaszły na obszarze partnerstwa w ramach wdrażania strategii;
- badania fokusowe dot. jakości życia na obszarze objętym partnerstwem;
- wysłuchania publiczne na temat efektów zrealizowanych działań;
- formy warsztatowe zasięgania opinii, jak przykładowo: warsztaty strategiczne, Word Cafe i podobnych.

7. Źródła finansowania – potencjalne źródła finansowania dla poszczególnych projektów

Strategia terytorialna jest elementem systemu zarządzania rozwojem obszaru, który wykracza poza administracyjnie wyznaczone granice gmin tworzących partnerstwo. Koncentruje się na identyfikacji wspólnych potencjałów i wyzwań oraz wymianie doświadczeń pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w procesie planowania przedsięwzięć na określonym obszarze. Silnie ukierunkowuje na wspólne przedsięwzięcia ponadgminne oraz na efekt współpracy poprzez uczenie się i wymianę doświadczeń pomiędzy podmiotami je realizującymi. Dlatego też system finansowania strategii terytorialnej opiera się na montażu różnych środków finansowych, tj.:

- budżetu Państwa,
- funduszy celowych i innych środków publicznych,
- środków z funduszy Unii Europejskiej oraz innych państw lub organizacji i instytucji,
- budżetu jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład Partnerstwa (środki własne),
- wkładu prywatnego, w tym wnoszonego w formie partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP),
- pożyczek i kredytów.

7.1. Środki pochodzące z budżetu Państwa i funduszy celowych

Istotnym źródłem finansowania zamierzeń strategicznych Partnerstwa będzie możliwość skorzystania z programów i narzędzi wsparcia finansowanych z budżetu państwa i innych środków publicznych:

Tabela 4. Podział środków finansowych z budżetu Państwa, funduszy celowych i itp.

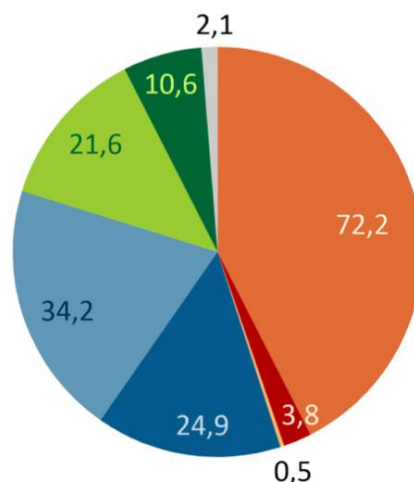
Środki z budżetu Państwa, fundusze celowe i inne środki publiczne		
Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategiczych	Fundusz ma na celu bezzwrotne dofinansowanie projektów inwestycyjnych realizowanych przez gminy, powiaty i miasta lub ich związki w całej Polsce.	
Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych	W ramach funduszu środki trafiają do gmin, powiatów i miast w całej Polsce m.in.: na inwestycje ważne dla społeczności lokalnych.	
Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg Samorządowych	Funduszu ma na celu poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego i parametrów technicznych lokalnej sieci drogowej, a także poprawę oraz zwiększenie atrakcyjności i dostępności terenów inwestycyjnych.	
Program Rozwoju Elektromobilności	W ramach programu finansowane będą projekty związane z rozwojem elektromobilności oraz transportem opartym na paliwach alternatywnych;	
Pozostałe programy finansowane z budżetu państwa	w zakresie ochrony środowiska	realizowane przez NFOŚiGW oraz właściwy WFOŚiGW
	w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi	realizowane przez PFRON
	w zakresie aktywizacji osób starszych	• Program Senior+ • Program „Aktywni+” na lata 2021-2025

Źródło: Opracowanie ZMP

7.2. Środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej

Głównymi zewnętrznymi źródłami finansowania projektów w ramach strategii terytorialnej będą środki z funduszy unijnych w ramach Wieloletnich Ram Finansowych UE na lata 2021-2027 oraz Instrumentu na rzecz odbudowy i Zwiększenia Odporności w ramach, których alokacja dla Polski wynosi ogółem 170 mld euro.

Alokacja dla Polski – ogółem ~ 170 mld EUR w ramach WRF i RRF*



* WRF - Wieloletnie Ramy Finansowe

* RRF - Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększonej Odporności

Źródło: Opracowanie ZMP

Kluczowe źródło finansowania projektów na poziomie krajowym przewidzianych w ramach strategii stanowić będą środki funkcjonujące w ramach Umowy Partnerstwa określającej perspektywę finansową polityki spójności na lata 2021-27 oraz instrumentów w ramach Krajowego Planu Odbudowy. Środki pochodzące z Unii Europejskiej dystrybuowane będą w ramach programów operacyjnych zarządzanych z poziomu krajowego lub regionalnego.

Tabela 5. Podział środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej

Środki z funduszy Unii Europejskiej na poziomie krajowym	
Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności	KPO związane jest z odbudową i tworzeniem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz proponowane do realizacji reformy i inwestycje. KPO składa się z 5 komponentów, stanowiących obszary koncentracji reform i inwestycji: A. Odporność i konkurencyjność gospodarki B. Zielona energia i zmniejszenie energochłonności C. Transformacja cyfrowa D. Efektywność, dostępność i jakość systemu ochrony zdrowia E. Zielona, inteligentna mobilność Łącznie w ramach KPO zaplanowano wydatkowanie 35,970 mld euro. Z czego 23,858 mld euro to środki bezzwrotne i 12,112 mld euro z części pożyczkowej RRF
Fundusze Europejskie na	Następca Programu Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ). Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony

Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)	środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Planowany budżet to: ponad 25 mld euro.
Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG)	Program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). FENG będzie wspierał realizację projektów badawczo-rozwojowych, innowacyjnych oraz takich, które zwiększają konkurencyjność polskiej gospodarki. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, w szczególności ośrodki innowacji. Planowany budżet to ok 7,9 mld euro.
Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)	Następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu: poprawy sytuacji osób na rynku pracy, zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, zapewnienia opieki nad dziećmi, podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji, integracji społecznej, rozwoju usług społecznych i ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia.
Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)	Jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców. Planowany budżet FERC to ok. 2 mld euro.

Źródło: Opracowanie ZMP

Na poziomie regionalnym strategia terytorialna może być finansowana w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego **Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027**, który jest obecnie w fazie negocjacji (planowane przyjęcie I kwartał 2022 r.)

Program będzie dwufunduszowy (EFRR i EFS+) o łącznej alokacji 2 080 mln EUR, w tym wkład unijny 1 768 mln EUR (85%)

Tabela 6 Podział osi priorytetowych w ramach Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027

Fundusze Europejskie dla Lubelszczyzny 2021-2027		
<i>Numer Priorytetu</i>	<i>Finansowanie</i>	<i>Nazwa priorytetu</i>
Oś Priorytetowa I	EFRR	Badania naukowe i innowacje
Oś Priorytetowa II	EFRR	Transformacja gospodarcza i cyfrowa regionu
Oś Priorytetowa III	EFRR	Ochrona zasobów środowiska i klimatu
Oś Priorytetowa IV	EFRR	Efektywne wykorzystanie energii
Oś Priorytetowa V	EFRR	Zrównoważony system transportu
Oś Priorytetowa VI	EFRR	Rozwój infrastruktury społecznej i zdrowotnej
Oś Priorytetowa VII	EFS+	Zwiększanie spójności społecznej
Oś Priorytetowa VIII	EFS+	Zaspokajanie potrzeb rynku pracy
Oś Priorytetowa IX	EFS+	Lepsza edukacja
Oś Priorytetowa X	EFRR	Rozwój zrównoważony terytorialnie

Źródło: Opracowanie ZMP

7.3. Źródła międzynarodowe

Strategia terytorialna Partnerstwa może być realizowana również w oparciu o wykorzystanie innych narzędzi międzynarodowych:

- Programów Interreg – w ramach współpracy transgranicznej regionów sąsiadujących ze sobą, współpracy transnarodowej kilkunastu państw w danym regionie Europy oraz współpracy międzynarodowej obejmująca cały obszar UE,
- Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Identyfikacja źródeł finansowania planowanych inwestycji jest niezmiernie istotna. Obecnie środki przeznaczane przez gminy na przedsięwzięcia pochodzą głównie z funduszy unijnych i krajowych programów rządowych. Dodatkowo jednostki sektora finansów publicznych, mogą korzystać ze zwrotnych form finansowania inwestycji czyli kredytów. To pozwala na współfinansowanie projektów w ramach montażu finansowych. Jednak jednostki samorządu terytorialnego zostały wyposażone w możliwość kreowania indywidualnego zestawu narzędzi pozwalającego na gromadzenie funduszy na ten proces oraz angażowanie inwestorów prywatnych. Ponieważ nie zawsze uda się pozyskać środki na planowane inwestycje z funduszy unijnych dlatego też ważne jest zadbanie o rozwój alternatywach źródeł finansowania. Jedną z takich form jest finansowanie przedsięwzięć jest formuła partnerstwa publiczno-prywatnego. Finansuje się za pomocą tej formuły projekty inwestycyjno-eksploatacyjne realizowane w oparciu o umowę długoterminową zawartą przez władze publiczne i podmioty sektora prywatnego (podmioty rynkowe), których celem jest stworzenie niezbędnej infrastruktury rzeczowej, finansowej i organizacyjnej, umożliwiającej świadczenie usług publicznych. Przedsięwzięcia w formule PPP sprawdzają się przede wszystkim w:

- w projektach obejmujących budowę parkingów miejskich,
- w transporcie publicznym,
- infrastrukturze drogowej i transportowej,
- infrastrukturę wodnokanalizacyjną,
- infrastruktura ciepłownicza,
- w projektach oświetleniowych mających za zadanie podnoszenie jakości przestrzeni miejskiej.

Dla przedsiębiorcy celem realizacji projektu jest generowanie i maksymalizacja zysków, dla samorządu terytorialnego – ożywienie gospodarcze obszaru.

Powyższe źródła finansowania należy rozpatrywać jako katalog otwarty, który może ulec zmianom, z uwagi na aktualnie opracowywaną nową perspektywę finansowania 2021-2027. Czas realizacji projektów nastąpi w latach 2022-2027. Tym samym należy zakładać, że w tym okresie mogą pojawić się inne formy dofinansowania skierowane dla inwestycji realizowanych przez samorządy.

8. Wykazy i spisy

A. Spis tabel

Tabela 1:	Wskaźniki produktów poszczególnych projektów w Strategii.....	64
Tabela 2:	Wskaźniki rezultatu bezpośredniego poszczególnych projektów w Strategii	66
Tabela 3:	Wskaźniki rezultatu strategicznego poszczególnych celów Strategii	67
Tabela 4.	Podział środków finansowych z budżetu Państwa, funduszy celowych i itp.....	72
Tabela 5.	Podział środków finansowych z funduszy Unii Europejskiej.....	73
Tabela 6	Podział osi priorytetowych w ramach Programu Operacyjnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.....	75

